

Forenzní aspekty výslechové situace v přípravném trestním řízení

Jaroslav Vepřek

Bakalářská práce
2008

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2007/2008

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jaroslav VEPŘEK**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Forenzní aspekty výslechové situace v přípravném
trestním řízení**

Zásady pro vypracování:

Teoretická část:

Analýza informačních zdrojů.

Výklad základních pojmů.

Specifika výslechu v přípravném trestním řízení.

Psychologické výslechové chyby.

Praktická část:

Výzkum psychologických chyb ve výslechové interakci v závislosti na stanovených vlastnostech vyslychající osoby.

Výzkum bude kvalitativní a bude proveden výzkumnou metodou pozorování, která bude doplněna pomocnou metodou polostrukturovaného rozhovoru.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Čírtková, L., **Policejní psychologie**, Plzeň: Aleš Čeněk, 2006

Čírtková, L., - Červinka, F., **Forezní psychologie**, Praha: SUPPORT 1994

Čírtková, L., : **Kriminální psychologie**, Praha: EUROUNION, 1998

Novotný, O., - Zapletal, J., a kol. **Kriminologie**. Praha: ASPI Publishing, 2004

Vykopalová, H., **Komunikace, jako součást profese**, Zlín: UTB ve Zlíně, 2005

Musil, J., **Sociální psychologie**, Zlín: UTB ve Zlíně, 2005

Matiášek, J.- Soukup, J.- Bárta, B. : **Psychologie a výslechová praxe**, Praha: Orbis, 1968

Maňák, J., - Švec, V.: **Pedagogický výzkum v teorii a v praxi**, Brno: Paido, 2004

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Hana Vykopalová, CSc.

Ústav pedagogických věd

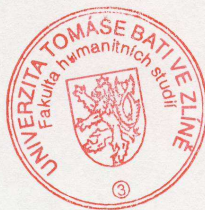
Datum zadání bakalářské práce:

24. ledna 2008

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. května 2008

Ve Zlíně dne 24. ledna 2008

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Jarmila Celá
ředitel ústavu

ABSTRAKT

Cílem mé práce je objasnění významu a podstaty realizace výslechu, jako jedinečného a specifického typu sociální interakce. V prvním oddílu práce se zabývám výchozí situací výslechové interakce, popisem a rozlišením jejích subjektů, odlišností a rolí ve výslechové situaci trestního řízení. Střední část práce je věnována tématu osobnosti vybraných klíčových aktérů trestního řízení - vyslýchajícího a vyslýchaného. Dále se práce orientuje na psychologické aspekty výslechové situace a popisuje psychologické schopnosti a dovednosti, které jsou při vedení výslechové interakce vyžadovány a využívány, patologické důsledky jejich absence, spočívající zejména v nízké kvalitě realizace výslechu a v neuspokojivých výsledcích výslechové komunikace a ve zkreslení a nevěrnosti výpovědi samotné. Poslední část se týká výzkumu výslechových percepčních chyb psychologického charakteru, kterých se vyslýchající dopouští, při hodnocení osobnostních rysů a charakteristik vyslýchané osoby. Potřebu realizace uvedeného výzkumu opodstatňuji tím, že se jen velmi zřídka objevují studie, které čerpají ze skutečných výslechových situací.

Klíčová slova:

Interakce ve výslechové situaci, osobnost vyslýchajícího, osobnost vyslýchaného, výslechová situace, oběť, svědek, pachatel, trestní řízení, percepce a empatie, výslechová chyba.

ABSTRACT

The aim of my work is illumination of meaning and essence realization questioning, like unique and specific type social interaction. In the first division of work I deal with starting situation questioning interaction, description and resolution of subjects, diversity and role in questioning situation of penal drive. Middle volume of work is devoted subject personalities choice pivotal persons involved penal drive interrogating and questioned. Further work orients on psychological aspects of questioning situation and describes psychological possibility and acquirements, that are at lead in questioning interaction necessitated and exploited, pathological incidence their absence, incumbent especially in low quality of realization questioning and in unsatisfactory result of questioning communication and in distortion and unfaithfulness statement itself. Last part deal with research questioning errors psychological character that the interrogating suffers at evaluation personage features and characteristics of questioned person. Demand of realization of mentioned research warrant by that the only hardly ever detect study that the utilize from real questioning situations.

Keywords:

Interaction in questioning situation, personality of interrogating, personality of questioned, questioning situation, victim, witness, offender, criminal trial proceedings, perception and empathy, questioning error.

Poděkování patří vedoucí této práce prof. PhDr. Haně Vykopalové CSc., která svou ochotou a rozsáhlými znalostmi z oboru forenzní psychologie a sociální komunikace přispěla k jejímu závěrečnému a současnému obrazu.

Prohlašuji, že jsem na celé bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.

Ve Zlíně dne

.....

podpis

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 ÚVODNÍ VÝCHODISKO K TEORETICKÉ ČÁSTI	10
1.1 VÝSLECH PŘED ZAHÁJENÍM TRESTNÍHO STÍHÁNÍ	12
1.2 VÝSLECH PO ZAHÁJENÍ TRESTNÍHO STÍHÁNÍ	14
2 SPECIFIKA VÝSLECHŮ V PŘÍPRAVNÉM TRESTNÍM ŘÍZENÍ	16
2.1 PACHATEL JAKO OBJEKT VÝSLECHOVÉ SITUACE	18
2.2 OBĚŤ A POSTAVENÍ OBĚTI VE VÝSLECHOVÉ SITUACI	19
2.3 VÝPOVĚĎ SVĚDKA	21
3 OSOBNOST VYSLÝCHAJÍCÍHO	24
3.1 OSOBNOSTNÍ RYSY VYSLÝCHAJÍCÍHO	25
3.2 PROFESNÍ PŘEDPOKLADY A ZKUŠENOST VYSLÝCHAJÍCÍHO	26
4 OSOBNOST VYSLÝCHANÉHO PACHATELE	28
4.1 VÝZNAM PATOLOGICKÝCH RYSŮ	30
5 PERCEPCE A INTERAKCE JAKO PODSTATA VÝSLECHOVÉ SITUACE	33
5.1 PODMÍNKY VÝSLECHOVÉ SITUACE	34
5.2 ZÁKLADNÍ ZÁKONITOSTI PODÍLEJÍCÍ SE NA PERCEPCI A UTVÁŘENÍ PERCEPČNÍHO SOUDU	36
5.2.1 VÝZNAM PAMĚTI VE VÝSLECHOVÉ SITUACI	39
5.3 PERCEPČNÍ CHYBY VYPLÝVAJÍCÍ Z INTERAKCE VE VÝSLECHOVÉ SITUACI	41
5.4 CHYBY VYPLÝVAJÍCÍ ZE ZPRACOVÁNÍ OBSAHOVÉ STRÁNKY DOKUMENTU	42
II PRAKTICKÁ ČÁST	44
6 PROJEKT VÝZKUMU	45
7 REALIZACE VÝZKUMU A JEHO VÝSTUPY	50
ZÁVĚR	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	57
SEZNAM ODKAZŮ A CITACÍ	59
SEZNAM OBRÁZKŮ	61
SEZNAM TABULEK	62

ÚVOD

Problematika výslechové interakce, tvorby a vzniku výpovědi jsou důležitými tématy forenzní psychologie. Hlavní roli zde zaujímají dvě postavy a jejich osobnostní a psychologické charakteristiky. Jsou jimi osoba vyslychající a osoba podávající výpověď- osoba vyslychaná. Mezi těmito osobami dochází k výslechové komunikaci, která se řídí zákonitostmi sociální interakce a sociální psychologie. Výslechová interakce je ve výslechové situaci ovlivňována mnohými činiteli, kterými se forenzní psychologie zabývá. Cílem studia forenzní psychologie je, ve vztahu k výslechové interakci, pochopení fungování jejích zákonitostí a podstaty činitelů, které mohou ovlivňovat její průběh. Středem jejího zájmu tedy zákonitě musí být vzájemná komunikace vyslychajícího a vyslychaného, kdy obligatorním předpokladem jejího zdatu je kvalifikované vnímání. Pokud chceme pochopit základní otázky výslechové interakce, musíme se zaměřit na verbální a neverbální komunikaci, její vnímání a jeho možné chyby.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚVODNÍ VÝCHODISKO K TEORETICKÉ ČÁSTI

Trestním řízením se rozumí proces, který provází prověřování podezření z trestného činu, jeho následné vyšetřování a jeho posouzení příslušným státním zastupitelstvím a soudem. Trestní řízení je zahajováno v případech potvrzení existence skutečností, nasvědčujících spáchání trestného činu dle ustanovení § 158 odst.3 trestního řádu. Fáze trestního řízení, začínající v momentě zahájení prověřování a končící ukončením vyšetřování, se nazývá přípravné trestní řízení. Přípravné proto, že má předmětnou kauzu procesně a skutkově objasnit a připravit ji tak k jejímu projednání před soudem, který rozhoduje o vině či nevině osob, které se měly projednávaného skutku dopustit. Primárním a obligatorním úkolem první fáze trestního řízení, nazývané policejním prověřováním, je zjistit, zda se ve věci nacházejí odůvodněné skutečnosti nasvědčující spáchání trestného činu.

Policejní prověřování lze po zahájení úkonů trestního řízení skončit dvěma způsoby - meritorním rozhodnutím o ukončení trestního řízení, nebo pokračováním v trestním řízení zahájením trestního stíhání.

Tímto meritorním rozhodnutím je odložení věci, které je povinen orgán činný v trestním řízení učinit v případě, že nejde o podezření z trestného činu, nebo v případech, kdy sice podezření z trestného činu zjištěno bylo, ale nelze ze zákonných důvodů zahájit trestní stíhání konkrétní osoby. Pokud tedy bylo prokázáno, že se ve věci nejedná o podezření z trestného činu a není na místě věc vyřídit jinak, postupuje se výhradně dle § 159a odst. 1 trestního řádu, (tímto jiným vyřízením je např. myšleno odevzdání případu, jako přestupku k jeho vyřízení příslušným orgánům). V případě, že bylo prokázáno podezření z trestného činu, ale nelze zahájit trestní stíhání konkrétní osoby, rozhoduje policejní orgán o odložení věci podle konkrétních důvodů, které zahájení trestního stíhání brání. Tyto zákonné důvody mohou být v zásadě tři.

Za prvé nepřipustnost trestního stíhání, ke které dochází například z následujících důvodů: nařídí-li prezident republiky amnestii, je-li trestní stíhání promlčeno, jde-li o osobu, která pro nedostatek věku není trestně odpovědná, je-li pachatelem osoba, která již zemřela nebo byla prohlášena za mrtvou apod. Možných důvodů, kdy je zahájení trestního stíhání nepřipustné, existuje celkově deset a jsou vyjmenovány v ustanovení § 11 trestního zákona. V případech kdy není zahájení trestního stíhání přípustné, musí být věc obligatorně odložena dle § 159a odst. 2 trestního řádu. Dále neúčelnost trestního stíhání, která nastává

v případech, kdy trest ke kterému může trestní stíhání vést, je zcela bez významu vedle trestu, který pro jiný čin byl obviněnému již uložen, nebo který ho podle očekávání postihne, nebo bylo - li již o skutku obviněného rozhodnuto jiným orgánem kázeňsky, kárně anebo cizozemským soudem, nebo úřadem a toto rozhodnutí lze považovat za postačující. Na základě neúčelnosti trestního stíhání je věc odkládána dle ustanovení § 159a odst. 3 trestního řádu. Třetím případem je pak situace, ke které dochází v případech, kdy nebyla zjištěna a ustanovena konkrétní osoba, která se trestného činu dopustila. V takovém případě musí být věc odložena dle ustanovení § 159a odst. 4 trestního řádu. Takový způsob ukončení trestního řízení, však nemusí být definitivním, neboť pokud pominou důvody které k tomuto rozhodnutí vedly, je příslušný orgán, činný v trestním řízení, povinen v trestním řízení pokračovat a trestní stíhání zahájit.

Trestní stíhání je zahajováno vydáním usnesení dle ustanovení § 160 odst. 1 trestního řádu a jeho doručení konkrétní osobě či osobám, které se měly trestného činu dopustit. Po převzetí usnesení o zahájení trestního stíhání, nastává důležitý okamžik, kdy se osoby podezřelé stávají osobami obviněnými. Postavení obviněné osoby se od postavení osoby podezřelé liší zejména rozsahem jejích práv v trestním řízení a procesní závažností, která dále následující trestní řízení provází. Po zahájení trestního stíhání nastává úsek trestního řízení, který se nazývá vyšetřováním. Hlavním úkolem vyšetřování je zajištění veškerých relevantních důkazů a skutečností, které mohou spáchání trestného činu obviněným potvrdit, ale i vyvracet, dle striktních intencí formulovaných trestním řádem. Právě výsledky vyšetřovacích úkonů, prováděných v průběhu vyšetřování, přesně stanoveným způsobem za přesně stanovených zákonných okolností, mohou být využívány při projednávání věci před soudem. Zejména v tomto spočívá procesní důležitost vyšetřovacích úkonů ve srovnání s ostatními úkony, prováděnými v průběhu přípravného trestního řízení.

Z obsahu a povahy skutečností, které mají být policejním prověřováním či vyšetřováním zjištěny, lze druhy výslechů rozdělit do tří skupin. Jsou jimi výslechy osob, které byly trestním jednáním dotčeny, dále osoby, které toto protiprávní jednání realizovaly, iniciovaly či k jeho vzniku jakýmkoliv způsobem přispěly, a osoby které byly takovému jednání, případně souvisejícím okolnostem přítomny. Osoba, která byla protiprávním jednáním dotčena je trestním řádem nazývána osobou poškozenou a po celou dobu trestního řízení vystupuje jako poškozený v trestním řízení. Poškozený bývá zpravidla i osobou, která podezření ze spáchání trestného činu oznámila orgánu činnému v trestním řízení a nazývá se

oznamovatelem. Od kvality vyslechnutí oznamovatele - poškozeného se ve valné většině případů, odvíjí míra úspěšnosti zpracovatele při objasnění případu. Při realizaci výlehu poškozeného - je kromě kladení důrazu na kvalitní zjištění všech potřebných informací o spáchaném trestném činu - rovněž potřeba šetrně dbát na mnohdy otřesený či narušený psychický stav oběti trestného činu. V největší možné míře je třeba se vyvarovat sekundární viktimizaci, neboť je nežádoucí, aby k prohlubování psychických následků trestného činu, docházelo ještě i po ukončení útoku, vinou vadného a nekvalifikovaného přístupu policisty zjišťujícího prvotní, ale zásadní informace o spáchaném deliktu, o jeho pachateli a o důsledcích, vzniklých v kauzální souvislosti s prověřovaným trestným jednáním. Druhotnému zraňování oběti a jejímu vystavování nadbytečné psychické zátěži v trestním řízení, musí být předcházeno profesionálním přístupem vyslychajícího policisty a jeho znalostmi z oboru forenzní psychologie a sociologie.

1.1 VÝSLECH PŘED ZAHÁJENÍM TRESTNÍHO STÍHÁNÍ

Výslechem před zahájením trestního stíhání jsou jednotlivé druhy podání vysvětlení osobami, které byly v kontaktu s trestnou činností a jsou tedy pro policii kvalifikovanými nositeli informací, rozhodujících pro řešení trestní věci. Policie prostřednictvím přijetí těchto vysvětlení v první fázi prověřování zjišťuje, zda je ve věci podezření z trestného činu přítomno a následně o uvedeném podezření zajišťuje potřebné důkazy. Přijímání uvedených vysvětlení, musí být prováděno zákonným způsobem a formou, aby byla zachována procesní hodnota a využitelnost takto zjištěných důkazů o spáchání trestného činu. Na počátku prvotního šetření přijímá policie vysvětlení od zúčastněných osob, na základě ustanovení § 158 odst. 1 trestního řádu, kdy je jejím primárním úkolem zjistit, zda se ve věci nacházejí oprávněné skutečnosti, zakládající podezření z trestného činu. Tato vysvětlení mají nejnižší procesní sílu a využitelnost, jsou přijímána nejčastěji v terénu, bez přítomnosti právního zástupce osoby podávající vysvětlení a nezřídka i bez náležitého poučení této osoby dle příslušných ustanovení trestního řádu. Jedná se o policejní šetření dle ustanovení § 158 odst. 1 trestního řádu, tedy o šetření před vyhotovením záznamu o zahájení úkonů v trestním řízení dle ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu. Po zjištění odůvodněných skutečností nasvědčujících existenci podezření z trestného činu, musí být povinně

na základě ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu vyhotoven záznam o zahájení úkonů v trestním řízení a následně jsou jednotlivá vysvětlení přijímána dle ustanovení § 158 odst. 5 trestního řádu. V případě, že ve výsledcích uvedeného policejního prověřování absentují zákonné důvody pro postup dle ustanovení § 158 odst. 3 trestního řádu, musí policie šetření ukončit a věc administrativně uložit. Výsledky dle ustanovení § 158 odst. 5 trestního řádu jsou ve většině případů prováděny v pořadí oznamovatel - poškozený, osoby v pozici svědků a nakonec podezřelí. Jedná se o výsledky u kterých může mít osoba podávající vysvětlení, přítomného svého zmocněnce, kterým obvykle bývá právní zástupce, zpravidla vyslychaným vybraný z advokátních řad. Takto přijímaná vysvětlení, slouží primárně a zejména pro rozhodnutí policejního orgánu, zda věc meritorně ukončit, či zahájit ve věci trestní stíhání konkrétní osoby pro zjištěný trestný čin. V případě zahájení trestního stíhání a podání návrhu na obžalobu, jsou pak dále tyto úřední záznamy o přijatých vysvětleních k dispozici soudu ke zvážení, zda některý z těchto úkonů provede jako soudní důkaz a osobu, která vysvětlení v přípravném řízení podala, vyslechne jako svědka. Úřední záznam dle ustanovení § 158 odst. 5 trestního řádu má jako důkaz o vině minimální procesní využitelnost, protože zpravidla tomuto úkonu není v praxi, osobami podávajícími vysvětlení, přikládán náležitý význam a mnohdy bývá podceňován. Částečné zprocesnění takového úkonu je možné učinit prostřednictvím institutu ustanovení § 158 odst. 8 trestního řádu, kdy se jedná o podání vysvětlení svědkem ještě před zahájením trestního stíhání. Při tomto výslechu však musí být striktně dodržena zákonná forma jeho provedení, stanovená ve znění § 158a trestního řádu. To znamená, že může být proveden pouze za účasti soudce, a to jako neodkladný, či neopakovatelný úkon. Takto přijaté vysvětlení lze následně předstíhat ve smyslu ustanovení § 212 trestního řádu svědkovi v případě nesrovnalostí jeho obsahu s obsahem výpovědi svědka, prováděné před soudem a může být i jako důkaz přečten ve smyslu ustanovení § 211 trestního řádu. V případě, že se však nejednalo o neodkladný či neopakovatelný úkon, provedený ve smyslu §§ 158 odst. 8, 158a trestního řádu a výslech byl proveden pouze z důvodu, že lze předpokládat delší trvání policejního prověřování a v důsledku toho hrozí ztráta důkazní hodnoty dle ustanovení § 158 odst. 8 trestního řádu, nelze ho jako důkaz při hlavním líčení číst ve smyslu ustanovení § 211 trestního řádu, namísto skutečné výpovědi svědka a může být svědkovi pouze předstíhán v případě nesrovnalostí s jeho následnou výpovědí.

Z povahy popisovaných výsledků osob a z procesního postavení vyslychaných osob před zahájením trestního stíhání vyplývá, že tyto nejsou vystaveny takovému psychickému vypětí a stresu, kterým jsou podrobeny osoby vyslychané po zahájení trestního stíhání. Osoba vystupující v roli podezřelého nebývá v této fázi prověřování pod psychickým tlakem, neboť má možnost veškeré informace, které uvedla, následně po zahájení trestního stíhání, kdy je vyslechnuta jako osoba obviněná, změnit, či úplně popřít. Největšímu psychickému vypětí jsou v této části prověřování vystavovány osoby poškozené. Z těchto důvodů je třeba při výslechu uvedených osob, zvolit vhodný psychologický způsob jeho provedení.

1.2 VÝSLECH PO ZAHÁJENÍ TRESTNÍHO STÍHÁNÍ

Trestní stíhání se zahajuje vyhotovením usnesení dle ustanovení § 160 odst.1 trestního řádu. Právní účinky tohoto usnesení ve vztahu k osobě podezřelé nastávají okamžikem převzetí tohoto usnesení a podezřelý se tím dostává do procesního postavení osoby obviněné. Po zahájení trestního stíhání se proces prováděného trestního řízení nazývá vyšetřováním. Hlavním úkolem vyšetřování je shromáždění a objasnění všech dostupných skutečností, které mají charakter a povahu důkazů, svědčících jak o vině, tak o nevině obviněného. Nejčastějšími vyšetřovacími důkazy jsou výslechy svědků, výslechy obviněných, listinné a věcné důkazy, výsledky odborných vyjádření a znaleckých posudků a další vyšetřovací úkony, spočívající zejména ve znovupoznání pachatele obětí, v rekonstrukci trestného činu, v konfrontaci a v dalších specifických úkonech. Škála dokazovacích vyšetřovacích úkonů je velmi široká a rozmanitá.

Okamžik převzetí usnesení o zahájení trestního stíhání, je pro obviněného významným psychologickým okamžikem, neboť se v trestním řízení jedná o první situaci, kdy je dáno oficiálně podezřelému najevo, že policejní orgán disponuje materiály, důvodně nasvědčujícími spáchání konkrétního skutku obviněným. Z výrokové části tohoto usnesení se obviněný poprvé dovídá konkrétní popis jednání, kterým měl skutkovou podstatu stíhaného trestného činu naplnit. Rovněž jsou obviněnému zahájením trestního stíhání sděleny skutečnosti, které nasvědčují tomu, že se skutečně uvedeného skutku dopustil. Tyto skutečnosti se nacházejí v odůvodnění usnesení. Sílu psychického zatížení osoby obviněné při zahájení trestního stíhání rovněž zdůrazňují další podstatné skutečnosti. Obviněný si na usnesení o zahájení trestního stíhání v poučení přečte, že má právo se proti tomuto

usnesení odvolat, a to ve lhůtě do tří dnů ode dne doručení tohoto usnesení jeho osobě. V případě nutné obhajoby, kdy již musí mít obviněný obhájce v přípravném řízení, je v tomto poučení stanovena obviněnému další lhůta, zpravidla dvou až tří dnů, do které si musí obhájce zvolit. Neučiní - li tak, musí mu být ustanoven soudcem na základě návrhu policejního zpracovatele. Vedle samotného zjištění trestního stíhání a úvahy nad jeho možnými důsledky, jsou pro obviněného uvedena poučující ustanovení s uvedenými zákonnými lhůtami dalšími stresory. Z těchto indicií vyplývá, že vyšetřování je velmi bohaté na psychickou vypjatost situace, jak pro obviněného, tak i pro vyslychajícího. Pro vyslychajícího proto, že obviněný dotčený usnesením o zahájení trestního stíhání a stresovaný jeho možnými důsledky a uvedenými lhůtami, „vyráží do boje,, proti jejich původci, a tím je pro osobu obviněného často samotný vyslychající. Vyslychající musí svými psychickými schopnostmi a výbavou čelit složité, náročné a do jisté míry někdy i vyhocené situaci. Obviněný často při obhajování své nevinu, používá všechny dostupné prostředky obrany. Jedná se o nejrozmanitější stížnosti na nepochopení podstaty, či příčinných souvislostí věci autorem usnesení o zahájení trestního stíhání, jeho neprofesionalitu, odbornou slabost či podjatost. Vyslychaný vedle těchto instrumentů využívá dále podání opravného prostředku proti tomuto usnesení, kterým je stížnost na procesní a věcné chyby zahájení trestního stíhání. Vyslychající uvedené případné stížnosti nastuduje a se svým vyjádřením je předkládá dozoruujícímu státnímu zástupci k rozhodnutí o jejich oprávněnosti.

Uvedené skutečnosti, ať již mají patologický nádech či nikoli, determinují následně vznikající vztah vyslychající a vyslychané strany, jejich vzájemné předsudky a názory. K modifikaci výchozího a někdy i průběžného obrazu výsledkové situace, již tedy dochází před samotným setkáním obviněného s vyslychajícím.

2 SPECIFIKA VÝSLECHŮ V PŘÍPRAVNÉM TRESTNÍM ŘÍZENÍ

Na počátku realizace výslechu je orgán činný v trestním řízení, vždy povinen vyslychanou osobu náležitě poučit o jejích právech a povinnostech. Rozsah tohoto poučení se odvíjí od fáze trestního řízení, ve které je předmětný výslech realizován a od procesního postavení vyslychané osoby. V případě, že by nedošlo k příslušnému poučení vyslychané osoby o jejích povinnostech, nebylo by následně možné vyvozovat proti vyslychanému zákonné sankce, stanovené trestním řádem. Pokud by nedošlo k poučení vyslychané osoby o jejích právech, byl by následný výslech proveden nezákonným způsobem a jeho následná obsahová a procesní využitelnost by byla nulová. Při poučování vyslychaného, dochází k započetí prvotní tzv. předvýslechové interakce, během které vyslychající vykládá dotyčného jeho práva a povinnosti, které má, případně bude mít během trestního řízení. Jde o prvotní navázání sociálního kontaktu mezi oběma stranami, o vyložení postavení, práv a povinností obou účastníků, kterými k sobě navzájem disponují a která jim ukládá a garantuje trestní řád, kterým se musí trestní řízení a jeho úkony obligatorně řídit.

Cílem výslechu je získat skutečný obraz nějakého, (prověřovaného), reálného děje či stavu, který nastal se všemi příčinnými souvislostmi, bez důvodných pochybností, že se tak věc udála. Výslech osoby bývá zpravidla nejdůležitějším relevantním důkazem, který je možné získat. Z toho vyplývá, že orgán činný v trestním řízení je tím, kdo potřebuje od druhé strany zajistit kvalitní fakta - odůvodněné skutečnosti, rozhodné pro následné postupy ve věci, případně pro samotné rozhodnutí o věci samotné. Tímto je determinována nutnost a povinnost na straně vyslychajícího, obratně navázat kontakt s vyslychaným a za využití moderních výsledků forenzní psychologie a na základě znalostí policejní psychologie a souvisejících dat ze sociální psychologie a psychologie osobnosti, získat od vyslychaného, kvalifikovaným způsobem, veškeré podstatné, kýžené a dostupné informace, které budou vypovídat o prověřované věci. Tímto je rovněž dána potřeba navázání kvalitního kontaktu za navození příjemné atmosféry, ve které se bude vyslychanému snadno hovořit a ve které vyslychaného opustí případné negativní předsudky, strach či psychické bloky, bránící plnohodnotné výpovědi. Začátek výslechu někdy bývá podceňován a je mu z neznámých důvodů, přisuzována nižší důležitost než následnému průběhu výslechu, ve které již dochází k exploraci, detekci a dokumentaci potřebných hledaných informací. V jakém duchu bývá výslech zahájen, obvykle i probíhá a bývá dokončen. Rovněž výsledky výslechu či nezdar výslechu, často souvisí se špatně zvolenou formou, či způsobem započetí výsle-

chu. Je velmi nutné a často i rozhodující včasné uvedení vyslychajícího do problematiky a jeho vtažení do řešení situace. Vyslychající se tak lépe zformuje do své role, která je mu v trestním řízení přisouzena.

Výslech lze z psychologického hlediska definovat jako interaktivní děj, během kterého dochází k výměně informací, cílenému a koncepčnímu pokládání otázek a odpovídání na tyto otázky. Jedná se v podstatě o speciální druh dialogu, vedeného za využití zákonitostí a ostatních výstupů forenzní psychologie, zaměřených na výslechovou situaci. Výslech je jedinečnou ukázkou využití odborných poznatků o sociální interakci a forenzní psychologii. Jedná se tedy o druh lidské činnosti, k jehož kvalitnímu a zdárnému provedení by mohlo být využíváno celé řady vědeckých disciplín, mezi které bezesporu patří shora uvedené forenzní psychologie a sociologie, dále kriminologie, penologie a další.

V praxi jsou často výslechy prováděny za přítomnosti zmocněnce vyslychané osoby, kterým bývá dle procesního postavení vyslychaného právní zástupce či dále obhájce. Mezi laickou a nezasvěcenou veřejností často koluje názor, že účastí právního zástupce či obhájce je práce vyslychajícího, například při výslechu pachatele, značně ztížena. Praxe však velmi často ukazuje, že se jedná o omyl a pouhý předsudek. Pragmatickým využitím přítomnosti třetí osoby, může nečekaně dojít k prolomení bariéry, kterou před sebe vyslychaný v sebeobraně staví. Právě sofistikovaným namotivováním takovéto přítomné osoby, může být dosaženo, že vyslychaný neodmítne vypovídat. Odmítnout výpověď má právo každá vyslychaná osoba, jestliže se domnívá, že by si svou vlastní výpovědí mohla navodit nebezpečí trestního stíhání sobě, nebo osobě blízké v pokolení přímém, či osobě jejíž újmu by důvodně pocítovala jako svou vlastní. Často však dochází ke zneužívání tohoto práva vyslychanými, kteří nemají zákonné důvody odmítnutí výpovědi a pouze se na ně účelově odvolávají a nevypovídají. Právě eliminace takového účelového odmítnutí výpovědi na počátku výslechu, je rozhodující pro započetí a zdárné provedení výslechu a pro získávání potřebných informací. Orgán činný v trestním řízení potřebuje informace získávat a objasňovat. Pokud mu však vyslychaný odmítne výpověď ze zákonných důvodů poskytnout, musí být výslech ukončen a vidina objasnění věci se od reality značně vzdaluje. Tyto skutečnosti jednoznačně deklarují potřebnost zdárného provedení výslechu a zajištění příslušné výpovědi.

Výslechová interakce, do které jedinec vstupuje, aktualizuje potřebu poznat osobnost druhého účastníka, ovlivnit jeho chování a postoje. Cílem účelového poznávání druhého účast-

níka výslechové interakce, je posouzení jeho rolové kompetence. Rolová kompetence, spočívá v jeho ochotě a schopnostech poskytnout informace k šetřenému skutku. Rolová kompetence vyslychajícího spočívá ve vedení výslechové interakce (prvky uplatnění moci) spolu s vytvářením podmínek posilujících psychologický kontakt. Projevuje se jako schopnost a ochota vyslychajícího, volit na základě reálného vnímání vyslychaného, výslechové situace i sebe samého, psychologické prostředky a postupy, které mu umožňují vytvářet vyvážený poměr mezi uplatňováním podpory při výslechu a zvyšují schopnosti a ochotu vyslychaného vypovídat.¹

2.1 PACHATEL JAKO OBJEKT VÝSLECHOVÉ SITUACE

Pachatel trestného činu je ústřední a nejvýznamnější postavou trestního řízení. Jedná se o osobu, která má jako jediná ze všech zúčastněných stran naprosto pravdivé informace o prověřovaném deliktu. V případě důkazní nouze a absence svědků trestného jednání je pachatel, jako nositel hledaných a objasňovaných informací, naprosto jedinečnou a výsostnou postavou, zaujímající v trestním řízení hlavní roli. Neodborným přístupem k pachateli při zahajování výslechu, může dojít nevratně ke ztrátě možnosti získat jedinečné informace přímo z nejpovolanějších a nejinformovanějších úst. Toto tvrzení platí i v případech, kdy se pachatel hájí lživě a využívá fiktivních a účelových obhajob, neboť i z informací takového charakteru lze po jejich psychologickém rozboru, posoudit osobnost pachatele a hodnotit důkazní situaci v návaznosti na tuto výpověď. Pachatelé trestné činnosti v drtivé většině případů nebývají osoby znalé psychologických věd, pročež i ve své případné křivé výpovědi prozrazují zpracovateli trestné činnosti cenné a potřebné informace.

Z těchto důvodů je nutné již před započatím výslechu a průběžně v prvních chvílích výslechové interakce, pohotově volit a modifikovat psychologický přístup a taktiku výslechu tak, aby se podařilo vyhnout odmítnutí výpovědi pachatelem a co možná nejvíce elimino-

¹ SPURNÝ, J. *Psychologie výslechu*, Praha: Portál, s.r.o., 2003, ISBN 80-7178-846-5, str. 60

vat možnost nepravdivé výpovědi pachatele. Po započetí výslechu je nutné během velmi krátké doby, zhodnotit osobu pachatele, jeho inteligenci, zkušenosti a zevrubně zhodnotit a analyzovat jeho filosofii, formy jeho výpovědi a plány, kterých se hodlá při svém výslechu držet. Takovéto vyhodnocení je vhodné provádět ještě během výslechu a případně přehodnocovat flexibilně své závěry a adekvátně improvizovat v taktice výslechu. Za tímto účelem je vhodné dosáhnout příznivou výslechovou atmosféru a navodit u pachatele dojem, že si o něm vyslýchající nemyslí nic špatného a že jeho jednání a postojům bylo porozuměno a že vypovídat o předmětné záležitosti, pokud možno co nejpravdivěji, je běžným a normálním postupem většiny vyslýchaných osob. Pachatel trestného činu je stěžejní postavou trestního řízení, protože se ho dotýkají veškeré procesní úkony. Pachatel má ze všech zúčastněných stran nejširší práva v trestním řízení a nejméně povinností. Má výsostné postavení v tom, že nesmí být donucován k doznání ke své trestné činnosti a může ve své výpovědi i lhát a v případě, že se nedotkne práv a svobod další osoby, nesmí být za takovou lživou výpověď nijak postihován.

2.2 OBĚŤ A POSTAVENÍ OBĚTI VE VÝSLECHOVÉ SITUACI

Za oběť můžeme považovat veškeré osoby, kterým nastala v příčinné souvislosti s trestním jednáním újma či škoda. Může se jednat o újmu na zdraví, nebo například i o újmu psychickou, kterou může být poškození práv dotčené osoby, chráněných zákony naší země. Emocionální újma je nejsložitěji prokazatelným a dokumentovatelným druhem poškození oběti. Míru újmy a výši způsobené škody, pro které se stává oběť poškozeným v trestním řízení, stanovuje taxativně trestní zákon. Fyzická újma může nastávat v různém rozsahu od lehčích zranění až po těžká ublížení na zdraví. Finanční újma může vznikat v různých formách - může jít o ztrátu majetku nebo finančních prostředků, či o ušlý zisk. Procesní postavení oběti v trestním řízení je garantováno trestním řádem, který ji nazývá osobou poškozenou v trestním řízení. Poškozený má ve svém procesním postavení rozsáhlá práva, jak ve vztahu k trestnímu řízení, tak i ve vztahu k pachateli trestného činu. Mezi ty nejdůležitější lze zahrnout právo nahlížení do policejního spisu, právo na připojení se k trestnímu řízení jako poškozený a právo požadovat v odsuzujícím rozsudku, uložení povinnosti odsouzenému pachateli, nahradit vzniklou škodu. Při výslechu osoby poškozené

v trestním řízení je primárním a povinným úkolem policie zjistit co možná nejpřesnější informace o pachateli a spáchaném skutku, kterým měla být osoba poškozena. Plnění tohoto důležitého policejního úkolu, by mělo být prováděno v rovnováze se snahou, minimalizovat možnost rizika sekundární viktimizace oběti na minimum. V případě, že k tomu nedochází, může být případné samotné objasnění věci, stavěno do horšího světla vedle následně a nadbytečně trpící oběti. Objasnění věci a postavení pachatele před soud, pak může zbytečně pozbývat náležitého společenského ohodnocení a ocenění, které by se jim dostalo, za dodržení psychologických zásad výslechu poškozeného, které sekundární viktimizaci předchází. Při výslechu je vhodné jednat s obětí šetrně a dbát, aby nebyla podrobována duplicitnímu poškozování spáchaným skutkem, například nevhodným vyvoláním brzkých vzpomínek na pachatelův útok. Je důležité mít na paměti, že v oběti převládají pocity nespravedlnosti, ztráty důstojnosti a mohou se projevovat tendence autoizolace. Dle povahy skutku je ideální sestavit plán jednání a realizace výslechu s obětí, kterým budou přednostně zjišťovány pouze nejdůležitější informace, bez kterých se nemůže policie v první fázi vyšetřování skutku obejít.

Pojem viktimizace pochází z novodobé části forenzní psychologie, zaměřené na oběť a její prožívání. Viktimizace má psychologický charakter a je jí rozuměno poškození oběti trestným činem. Intenzita, hloubka a trvanlivost psychického poškození oběti, jakožto dynamika jeho prožívání je individuální a odvíjí se od síly a stability osobnosti napadené osoby. Jak již bylo shora naznačeno, je rozlišována viktimizace primární a sekundární. Tato kapitola bude zaměřena především na viktimizaci sekundární, neboť ovlivnění procesu viktimizace primární, nastávajícího při trestném činu a bezprostředně po něm, nespadá do problematiky výslechové situace, ale spíše do prevence trestné činnosti.

Z psychologického hlediska jsou rozeznávány tyto viktimogenní faktory:

- **sociální** (tj. profese, sociální vrstva, pozice v rodině – nejstarší a nejmladší dítě , patologie v rodině)
- **osobnostní** (tj. konstelace osobnostních vlastností, která činí jedince náchylným pro roli oběti, nikoli však univerzálně, nýbrž pro konkrétní typ deliktů, např. podvodu, znásilnění apod.).

- **behaviorální** (tj. rizikové chování, např. vyhledávání viktimogenních lokalit, provokující jednání apod.).²

Viktimogenními faktory jsou veškerí činitelé, kteří způsobují a zprostředkovávají vznik procesu viktimizace. Pod viktimogenní faktory řadíme veškeré činitele společenského rázu, které mohou vznik viktimizace přivolávat a navozovat. Typickým příkladem je například nejmladší člen rodiny - benjamínek, který byl svým postavením v rodině, během dětství a dospívání, stylizován do role pronásledovaného a poškozovaného. Dále pak osobnostní činitelé, kterými jsou všechny osobnostní charakteristiky, činící z jedince osobu náchylnou k viktimizaci. Behaviorální faktory se pak odvíjí od chování poškozovaného jedince, který svým jednáním přispívá a někdy i navozuje nebezpečí vzniku poškození v důsledku trestného činu. Ve většině těchto případů se jedná o neúmyslné faktory, vznikající na základě okolností a souvislostí týkajících se poškozené osoby.

K osobě poškozené v trestním řízení je tedy nutné, při získávání nutných poznatků o trestné činnosti, přistupovat šetrně, jako k oběti napadené agresorem a vystavené obrovskému psychickému vypětí a zátěži v extrémně stresující situaci, která je zpravidla nepředvídatelná a nelze se na ni žádným způsobem dopředu připravit.

2.3 VÝPOVĚĚ SVĚDKA

Forenzní psychologie se zabývá výpovědí jako aktem a dějem, během kterého dochází u následně vyslychané osoby, k práci a manipulaci s původně zachycenými informacemi., které byly zaznamenány do její paměti, prostřednictvím jejích percepčních schopností. V paměti jsou tyto informace deponovány až do doby výslechu. Při výslechu je svědek z této paměti vyvolává a vyzvedává a reprodukuje je vyslychajícímu, který je opět na základě svých profesních a percepčních schopností zachycuje a protokoluje do úředního záznamu či protokolu o této výpovědi. Právě cesta informací, které jsou meritem výslechu, je pro forenzní psychologii nejzajímavější. Jednotlivé fáze výpovědi, počínaje získáním a

² ČÍRTKOVÁ,L., ČERVINKA,F. *Forenzní psychologie*, , Praha: Nakladatelství Support 1994, ISBN 8086473-86-4; , str. 170.

uchováním informací, až po jejich reprodukci vyslychaným a protokolaci vyslychajícím, nesou značná rizika vzniku nežádoucích zkreslení mezi výsledkem výslechu a samotnou zjišťovanou realitou. Oba uvedení tvůrci výpovědi jsou limitováni svými percepčními schopnostmi a rozsahem a funkcí své paměti a inteligence. Celkový a výsledný obraz výpovědi je modelován a utvářen právě prostřednictvím výslechu, který ji produkuje. Kvalita výpovědi je tedy přímo odvislá od současného stavu psychiky obou aktérů, dále od jejich psychického rozpoložení a míry jejich soustředěnosti. Nezanedbatelnou roli zde hraje rovněž skutečnost, jak je osobnost vyslychajícího vnímána vyslychaným. Dále zda si získal vyslychající odpovídající respekt a zda byl navázán potřebný komunikační most. Klíčem k získání kvalitní a pravdivé výpovědi, je umění navození správné atmosféry ve vztahu k vyslychanému a ve správné formulaci a stylizaci otázek a v chronologii jejich pokládání. Někdy bývá nutné, aby vyslychající uměl flexibilně reagovat na názory a postoje, které vyslychaný v průběhu výslechu poodhalí. V průběhu výslechu bývá vyslychanému pokládána celá řada otázek, které lze dle svého charakteru zařadit do následujících skupin. Úvodní otázky bývají zpravidla pokládány na počátku výslechu, nebo na počátcích jednotlivých výslechových tematických okruhů. Prostřednictvím úvodních otázek by mělo dojít k navázání komunikačního mostu mezi svědkem a vyslychajícím. Dále se jedná o selektivní otázky, kterými si ověříme kompetenci svědka, zda-li je nositelem kvalifikovaných informací. Rovněž se v průběhu výslechu pokládají doplňující a rozpomínací otázky. Další typ otázek jsem definoval jako stimulační, neboť jimi pobízíme svědka k další výpovědi. Konečné závěrečné otázky, které výpověď zpravidla uzavírají a bývají názorovým vyjádřením svědka na věc samotnou.

Dalším důležitým atributem výslechu bývá schopnost vyslychajícího, přizpůsobit se povaze a intelektuálním možnostem myšlení svědka. Pokud svědek otázce neporozumí, je vyloučeno, aby vyslychající obdržel náležitou a správnou odpověď. Někdy je potřeba se i vyslychanému svědkovi poněkud chytře podbízet, například hovořením v jeho hantýrce, slangu s vulgárními výrazy apod. Někteří svědkové kvalifikovaně vypovídají pouze v rovnocenném až partnerském rozhovoru, kdy nesmí vyslychající dávat najevo svou převahu, či vůbec připomínat že se jedná o výslech.

V případech, kdy se nedaří výslech vést odpovídajícím a zvoleným způsobem, pro neochotu svědka vypovídat, může být realizována metoda apelů, kdy se vyslychající dovolává, nač

je vyslychající ochoten slyšet, například na spravedlnost, morálku a poctivost, čímž svědka přivede ke kýžené výpovědi.

Z hlediska trestního práva je výslech svědka procesním úkonem a může být použit jako důkaz u hlavního líčení. Při výslechu svědka musí být umožněno obhájci obviněného, případně obžalovaného (dle fáze trestního řízení), aby byl tomuto vyšetřovacímu či soudnímu úkonu přítomen. V případě, že se nejedná ve věci o nutnou obhajobu a obviněný obhájce nemá, musí být toto právo umožněno obviněnému samotnému. Přítomnost obhájce při výslechu svědka je velmi důležitý neopomenutelný prvek a to i pro forenzní aspekty tohoto úkonu. Z pohledu trestního práva by měl být obhájce při provádění výslechu svědka, zárukou dodržení nestrannosti, správnosti a zákonnosti tohoto úkonu pro stranu obviněného.

Z pohledu forenzní psychologie, může být přítomnost obhájce pro plynulost a kvalitu výpovědi svědka do jisté míry značným rušivým elementem. Obhájce obviněného zastupuje v trestním řízení práva a zájmy obviněného. Od tohoto se tedy odvíjí jeho koncepce obhajoby, kterou bývá zeslabování či vyvracení důkazů, jež by mohly prokazovat vinu obviněného. Vzhledem k tomu, že výslech svědka bývá často nejsilnějším důkazem o vině obviněného, lze od obhájce důvodně očekávat aktivní přístup ve směru rozbití či alespoň zpochybnění svědkovy výpovědi. K této činnosti je obhájci trestním řádem poskytnuto právo klást svědkovi otázky. Z uvedených důvodů může být často přítomnost obhájce pro svědka stresujícím faktorem, pročež je vhodné na tuto situaci předem svědka připravit.

Výpověď svědka je po stránce forenzní psychologie i trestního práva velmi důležitým a zajímavým dějem. Od fáze opětovného vyzvedávání reprodukováného děje z paměti svědka, je břemeno realizace úspěšné výpovědi plně na osobě vyslychajícího. Právě s intelektem, s poznatky forenzní psychologie a sociologie a s mírou schopnosti jejich praktického využití vyslychajícím, souvisí kvalita realizovaného výslechu a věrnost a pravdivost výstupů výpovědi.

3 OSOBNOST VYSLÝCHAJÍCÍHO

Osobnost lze považovat za hlavní psychologický pojem. Hovoříme-li o osobnosti jedince, myslíme tím jeho kompletní duševní charakteristiky a rysy, jak přemýšlí, jaký je. Máme na mysli typické prvky a vlastnosti jeho duševna i jeho zvláštnosti a odlišnosti. Osobnost každého jedince je bezesporu originální, totožnost psychiky u dvou osob je naprosto vyloučená. Chceme-li pochopit chování člověka, (v praktické rovině může jít o projevy a jednání vyslychajícího ve výslechové situaci), musíme se pokusit pochopit osobnost vyslychaného či vyslychajícího a načrtnout jejich psychické vlastnosti. Můžeme se pokusit nahlédnout do psychických schopností vyslychající osoby, které spočívají v síle jeho empatie, umění komunikace či v jeho vyjadřovacích kvalitách, tedy v množině hlavních předpokladů pro vedení efektivní sociální interakce. V praktickém životě se osobnost projevuje téměř v každé chvíli, jak v soukromém životě, tak při výkonu zaměstnání. Osobnost je akční při každém lidském kroku, řízeném jeho centrální nervovou soustavou. Při každém zvažování, prožívání, přemýšlení, rozhodování, řešení problémů, jednání s druhými lidmi apod. Po provedení výzkumu osobnosti, bychom měli být do jisté míry schopni, popsat zkoumanou osobnost, a to popisem jejích typických povahových vlastností a charakteristik samostatně, i v jejich vzájemných souvislostech.

Psychologický výklad osobnosti se zabývá získáváním poznatků o vzniku, utváření a fungování její struktury. V psychologii se přirozeným vývojem ustálily dvě základní otázky výkladu osobnosti: dynamika osobnosti a vývoj osobnosti.

Z dynamiky osobnosti se pro účely této práce budu v dalších kapitolách zabývat hybnými silami psychiky a chování, kterými je především motivace a percepce. Vývoj osobnosti je ovlivňován dvěma hlavními faktory. Je jím činitel biologický, který pod sebe zahrnuje zejména základ psychiky, daný genetickou výbavou každého jedince, a činitel vlivu sociálního prostředí. Je důležité si uvědomit, že osobnost vyslychajícího se dále vyvíjí rovněž i během profesního života. Vývoj psychiky se odvíjí od vlivů sociálního prostředí, a to jak samovolně a přirozeně, tak i cíleně, protože je na vyslychajícím samotném, nebo i na jeho zaměstnavateli, jak bude vývoj jeho psychiky pozitivně ovlivňován a zkvalitňován. Činitelé ovlivňující vývoj psychiky a osobnosti jsou tedy zřejmí. Do jaké míry činí rozhodující podíl biologická složka, či sociální nelze stanovit. Navíc jsou tyto činitelé u každého jedince individuální a subjektivní, takže procentuální stanovení vlivu obou faktorů není možné a je tedy relativním. L. Čírtková v publikaci *Policejní psychologie* uvádí, že

podle výsledků některých publikovaných výzkumů je inteligence dědičností determinována až z 90%, podle dalších z 80% a objevují se i výzkumy hovořící o 50%. Nejvíce je dědičností ovlivňován temperament, následně inteligence a nejméně pak charakter a osobnostní rysy.³

Z uvedeného dále vyplývá, že jednotlivé složky osobnosti jsou uvedenými faktory determinovány různě. Z těchto důvodů se provádí zkoumání determinace osobnosti se zaměřením na jednotlivé části, které osobnost vytvářejí.

Výslechovou činnost zpravidla vykonává příslušný policista, určený k této činnosti, (dříve nazývaný jako vyšetřovatel), státní zástupce či soudce. Proces výslechu je pro jeho vykonavatele psychologicky náročnou činností. Hlavními profesními předpoklady pro zdárný výkon této činnosti je dostatečná míra inteligence, komunikativní a percepční schopnosti a dostatečné znalosti sociologie a forenzní psychologie.

3.1 OSOBNOSTNÍ RYSY VYSLÝCHAJÍCÍHO

Vyslýchající by měl být pro úspěšný výkon výslechové činnosti obdařen psychickými vlastnostmi, které z něj budou činit kvalitního tazatele, naslouchajícího či vyjednavče. Hlavními předpoklady jsou emoční vyzrálost a vyrovnanost, vyšší stupeň inteligence, kreativity. Vyslýchající by měl vykazovat vysokou rezistenci k rušivým vlivům, rozčílení, afektu, vzniku a projevům hněvu a k dalším nežádoucím psychickým pohnutím. Rovněž by měl vykazovat jistý stupeň psychické odolnosti, pevnosti a stálosti pozitivních psychických vlastností své osobnosti. Zejména proto, aby byl schopen odolávat v psychicky náročných či vyhrocených situacích, se zachováním svých schopností anticipace a analýzy vypovídaných skutečností a rozhodování o následných výslechových postupech. Dalšími předpoklady pro úspěšné navození přívětivé atmosféry a navázání komunikačního mostu jsou důvěryhodnost, adekvátní společenská úroveň a vystupování, umění akceptace a ochota k

³ ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o, 2006, ISBN 80-86898-73-3, str. 68

přizpůsobení úrovně svého myšlení a vystupování úrovni vyslychaného. Vyslychající se však může ocitnout i v situacích, kdy musí být autoritativní a musí být schopen dát najevo svoji intelektovou a procesní nadřazenost nad vyslychaným. Jednoznačně pozitivním přínosem pro činnost vyslychajícího je dokonalá znalost své osobnosti a schopnost pracovat flexibilně se svojí psychikou ve prospěch výsledků výslechové interakce v konkrétních náročných situacích. Dalšími využitelnými schopnostmi při realizaci výslechové interakce, jsou analytické schopnosti, schopnosti kombinace a improvizace. Osoba realizující výslech by rovněž měla vynikat v oboru logiky a jejich funkcí. Vyslychající by se měl ve vztahu k vyslychané osobě umět vyvarovat tendencím k zlehčování, generalizování a nedoceňování či podceňování.

3.2 PROFESNÍ PŘEDPOKLADY A ZKUŠENOST VYSLÝCHAJÍCÍHO

Pro zdárné provedení výslechu a pro dosažení jeho kýženého účelu, by měl mít každý vyslychající rozsáhlé odborné znalosti, zejména z oblasti práva, forenzní psychologie a kriminalistiky. Podle zaměření či profesní profilace se dále potřeby vyslychajícího konkretizují. Odhalování hospodářské kriminality je nejnáročnější částí policejní praxe, která klade nejvyšší důraz na odbornou zdatnost vyslychajících osob, které jsou neustále nuceny vstřebávat nové vědomosti a odborné znalosti týkající se jejich činnosti. Vyšetřující osoba zabývající se hospodářskou kriminalitou musí znát základy oblastí práva, které souvisí s pácháním hospodářské kriminality. Jedná se zejména o veškeré právní normy upravující hospodářský styk mezi ekonomickými subjekty, zákony týkající se likvidace či konkursního řízení, účetnictví, správy daní z příjmu či spotřebních daní, obchodní a občanský zákoník a další řadu příbuzných zákonných ustanovení. Například pro kvalifikované vyšetřování daňové kriminality potřebuje mít vyslychající slušné znalosti zákona o DPH a všech spotřebních daní, daní z příjmu a dalších zákonů upravujících jejich správu. Musí znát souvislosti mezi daňovými doklady a jejich zaúčtováním do příslušných daňových přiznání, mít perfektní vědomosti o principech a formách nárokování nadměrných odpočtů DPH a znát podstatu daňových přiznání a jejich náležitostí. Znalostí, které musí mít vyslychající k odhalování a vyšetřování daňové kriminality je pochopitelně mnohem více a jejich vyjmenování by zabralo prostor na samostatnou kapitolu. Jde zde především o to načrtnout

složitost a profesní náročnost povolání vyslychajícího, lze-li výslechovou činnost vůbec nazvat povoláním v pravém slova smyslu.

Vedle odborných znalostí by měl vyslychající oplývat profesními a životními zkušenostmi. Jejich získání je podmíněno věkem a délkou trvání výslechové praxe vyslychajícího, který by měl disponovat rovněž jistou dávkou lidského nadhledu a schopností selektovat závažné a podstatné problémy od malicherných a rychle pomíjivých, které nejsou kvalifikovány k tomu, aby se jimi vyslychající osoba zabývala.

V podstatě lze obecně uvést, že výslechová praxe vyžaduje znalosti snad ze všech odvětví lidské činnosti. Ve společnosti neexistuje obdobná činnost vyžadující po svém vykonavateli, aby byl nositelem informací a vědomostí z tak velkého množství rozmanitých druhů lidské aktivity. Jedná se o pochopitelný a logický jev, neboť trestná činnost provází všechny druhy lidské činnosti, některé masivně, některé stopově, ale všechny.

4 OSOBNOST VYSLÝCHANÉHO PACHATELE

Osobnost vyslychaného jedince stejně jako ostatních osob je determinována dvěma složkami, biologickou a sociálním prostředím. V této kapitole bude věnován prostor osobnosti vyslychaného pachatele, neboť je z pohledu forenzní psychologie nejzajímavější postavou. Rovněž z toho důvodu, že pachatel je postavou trestního řízení, u jejíhož výslechu je na místě, využití všech dostupných informací a nástrojů forenzní psychologie, jejichž cílem je dosažení kýženého účelu trestního řízení. U osobnosti pachatele, stejně jako obecně v psychologii osobnosti lze jen těžko určit, který z determinujících faktorů je silnější a významnější. Jak již bylo v předešlých kapitolách řečeno, různé složky osobnosti jsou různě více, či méně ovlivněny uvedenými činiteli. Z pohledu forenzní psychologie je sociální prostředí faktorem, jehož vliv na vývoj osobnosti, lze účinně zkoumat a modifikovat s cílem eliminace či zmírnění jeho patologických vlivů.

Osobnost vyslychaného má rovněž podstatný vliv na kvalitu jeho výpovědi, zejména pak kvalita fungování jejích jednotlivých psychických funkcí a vlastností, které její výsledný obraz rovněž determinují. Jedná se především o myšlení, řeč, inteligenci, pozornost, paměť, či vnímání. Při posuzování těchto psychických funkcí a vlastností vyslychané osoby, za účelem stanovení následné taktiky výslechu, skladby výslechových otázek a stanovení typologie spáchání trestného činu, vycházíme z jejího vnějšího a vnitřního obrazu. V prvních momentech interaktivního jednání posuzujeme osobnost vyslychané osoby dle jeho tělesných zvláštností, upravenosti, projevů a způsobů chování – jedná se, jak patrně, o vnější obraz. Vnitřním obrazem - sebepojetím, aspiracemi osobnosti vyslychaného se zabýváme následně v průběhu výslechové interakce, během které nám k tomuto vyslychaný poskytuje vědomě i nevědomě náležité informace a indicie. Lze shrnout, že při vnímání a posuzování osobnosti vyslychaného, pozorujeme jeho tělesnou konstituci a úpravu zevnějšku, temperament, charakter, schopnosti a jáství.⁴

⁴ HOUBOVÁ, D. *Psychologie pro právníky*, Brno: Masarykova univerzita, 1998, ISBN 80-210-1896-8, str.78.-79.

Vzhledem k možnostem využití a z hlediska potřeb výslechové interakce se jeví jako podstatné následující způsoby dělení osobností. Konstituční členění – vyplývající ze stavby těla souvisí a komunikuje s různými druhy temperamentu.

Zakladatel psychosomatické typologie člověka a autor historicky významné klasifikace temperamentu Ernest Krečmer dospěl k tomu, že temperament proniká celou osobností a vymezuje ho jako stupeň emoční citlivosti, ráz nálady, vlastnosti osobnosti a psychomotoriky) Souběžně rozlišil tři typy temperamentu (cyklotymní, schizotymní a viskózní) a pro každý z nich stanovil řadu vlastností pozorovatelných na úrovni osobnosti (například u cyklotyma převažuje nálada v dimenzi veselost-smutek, zatímco schizotymní nálady lze vidět v dimenzi dráždivost-tupost, nebo na dimenzi citlivost-chlad). Kretschmerovy temperamentové typy kladně korelují s tělesnou stavbou člověka: cyklotym s pyknikem, schizotym s leptosomem, viskózní s atletikám. Za podstatné je rovněž nutné považovat dělení lidí podle temperamentu na sangviniky, choleriky, melancholiky a flegmatiky.⁵

Pro účely procesu výslechu je rovněž velmi zajímavé uvést psychickou plastičnost od které se odvíjí přijímání určitých sociálních rolí, kterou může být například i role vyslychané osoby- obviněného, či svědka. Jedná se o osvojování dovedností, návyků a přizpůsobivost člověka různým životním situacím. Od plastičnosti psychiky se rovněž odvíjí i možná míra přístupnosti a ovlivnitelnosti. V případě, že vyslychaný má tuto vlastnost psychiky zaostalou či nerozvinutou, je nutné výslechu obětovat adekvátní množství trpělivosti, jednat pomaleji v jednodušších a kratších myšlenkových úsecích. Blíže se problematice plastičnosti psychiky věnuje HOUBOVÁ, D., v *Psychologii pro právníky* na str. 102-103.⁶

Kvalifikované a správné odhadnutí typu a charakterových vlastností vyslychaného podle shora naznačených rozdělení, je následně velmi nápomocné vyslychajícímu při volbě pří-

⁵ HOUBOVÁ, D., *Psychologie pro právníky*, Brno: Masarykova univerzita, 1998, ISBN 80-210-1896-8, str.96.

⁶ HOUBOVÁ, D., *Psychologie pro právníky*, Brno: Masarykova univerzita, 1998, ISBN 80-210-1896-8, str.102.-103.

stupu k vyslychané osobě, taktiky a stylu výslechu. Je podstatné zejména pro tzv. naladění interaktivní komunikace vyslychajícím na odpovídající frekvenci, na které se komunikačně pohybuje osoba vyslychaného. V případě nedostatku flexibility a absence akceptace a vyhodnocení vlastností osobnosti vyslychaného se může vyslychajícímu snadno stát, že výslech nedojde sledovaného naplnění a jeho výsledkem bude pouze prázdné torzo výpovědi bez podstatných skutečností, kterých byl vyslychaný nositelem, ale které se do výpovědi nepromítly, právě nerespektováním této poučky forenzní psychologie.

4.1 VÝZNAM PATOLOGICKÝCH RYSŮ

O patologických rysech osobnosti bude tato kapitola pojednávat ve vztahu k jejich odezvě ve výslechové interakci a zejména k úpravě přístupu vyslychajícího k takto specifickým osobnostem vyslychaných.

Pod pojem chorobných rysů osobnosti lze ve vztahu k osobě vyslychaného zařadit celou řadu dílčích nežádoucích a nepříznivých stavů osobnosti. Předně lze do této skupiny zařadit poruchy osobnosti, které jsou pro výslechovou interakci významné tím, že se projevují v kognici, efektivitě a personálním jednání. Z pohledu vyslychajícího je důležitý popis jednotlivých poruch z hlediska diagnostického. Nikoli pro lékařské učení konkrétní diagnózy, ale pro detekování takového stavu osobnosti podle jeho symptomů. Je rozeznávána celá řada poruch osobnosti. Pro ilustraci budou některé takové osobnosti vyjmenovány. Jedná se o paranoidní osobnost – charakterizuje ji celoživotní nedůvěřivost vůči druhým, konspirační vysvětlování událostí; schizoidní – je charakterizována citovým oploštěním, nadměrným uchýlením se k fantazii, neschopností zakládání vztahových vazeb a tyto trvale udržet, disociální – centrální a sobecké uspokojování ega bez ohledu na ostatní v rozporu se společenskými normami; emočně nestabilní – citová, duševní nestálost, impulzivita, výbušnost.

Z hlediska správného zvolení přístupu k vyslychanému a správného způsobu a stylu výslechu, je rovněž přínosná psychologická typologie osobnosti pachatele. Mezi známé typy patří socializovaný, psychopatický, neurotický, psychotický a mentálně nedostačivý. Nejběžnější a nejméně problematický, (pokud jde o obecnou formu a nejsou přítomny další specifické charakteristiky osobnosti), čili pro forenzní psychologii většinou méně zajímavý

je typ socializovaný. V případě, že se vyslychající setká s jedincem trpícím některou z psychóz a není shodou okolností výborným znalcem forenzní psychologie a patopsychologie či psychologem samotným, je nevyhnutelné přizvání soudního znalce z oboru psychologie či psychiatrie, ke stanovení vhodného způsobu výslechu a souběžného zvažování psychické přičetnosti v době spáchání činu a následného zastavení trestního stíhání dle § 172 odst. 1 písmeno e) trestního řádu. Z hlediska pravděpodobnosti vzniku výslechových chyb, bude rozveden typ neurotický, který může být původcem vzniku idiosynkrazie vyslychajícího. Zejména pak ve vztahu k nezvyklým, velmi frekventovaným a nepřírozeným projevům neurotické osoby. Neurotik se může často projevovat úzkostnými, depresivními, ale i hysterickými způsoby svého chování, které mohou nepřipraveného vyslychajícího, či vyslychajícího, který neurózu vyslychané osoby včas nedetekuje, vyvést z konceptu a může docházet k vynechání rovněž podstatných částí výslechu. V důsledku toho může dále dojít k nepřesnostem v zachycení, zpracování či v protokolaci vypovídaných skutečností. Z pohledu psychologického přístupu a filosofie výslechu je významný typ mentálně nedostačivý. Při výslechu osoby tohoto typu osobnosti je vhodné, aby se vyslychající zaměřil na jednoduchost a tempo výkladu prověřované problematiky, tak aby byl vyslychaný schopen podávané informace postupně vstřebávat a adekvátně na ně reagovat. V praxi jedince takovýchto charakteristik nacházíme v rolích tzv. „ bílých koní „ , kteří byli v první polovině 90- tých let zneužíváni k podvodným odběrům zboží na fakturu s odloženou dobou splatnosti a kteří jsou v současné době využíváni k převodům statutárních angažmá a obchodních podílů předlužených právnických osob, kdy se skuteční původci zadlužení obrátí a na základě platných zákonných norem zcela legálně vyhýbají své trestní odpovědnosti. Jako další rizikovou a problematickou skupinu vyslychaných pachatelů lze uvést typ sofistikovaný. Nejedná se o patologický typ osobnosti, ba naopak. Jde však o typ, který vyžaduje obdobně jako patologické typy, specifický a erudovaný přístup vyslychajícího. Obecně lze tuto skupinu zařadit do skupiny socializovaných osobností s přítomností důležitých specifických charakteristik na které je nutné se zaměřit. Mezi sofistikovaný typ se řadí zejména pachatelé často označovaní jako „ bílé límečky„. Jedná se o trestné činy hospodářského charakteru, které ke svému spáchání vyžadují po svých vykonavatelích vysokou míru intelektu, odborných znalostí a praktických zkušeností z obchodně a finančně - právního odvětví. Jedná se o inteligentní, zkušené, vyzrálé a připravené jedince, vystupující jako organizátoři, či návodci stojící v zákulisí spáchaného deliktu. Často k páchaní trestné

činnosti využívají jedince typu mentálně nedostačivého. Jejich výslechy jsou i pro zkušené vyslychající nejtvrdějším oříškem a vyžadují, aby jim byla věnována maximální míra pozornosti, přípravy a souvisejících znalostí. Bez popsaných vlastností, má vyslychající při výslechu pachatele uvedených kvalit mizivou šanci na zdárné zajištění odpovídající výpovědi.

5 PERCEPCE A INTERAKCE JAKO PODSTATA VÝSLECHOVÉ SITUACE

Základním pilířem výslechové situace je interaktivní jednání. Obdobnou důležitost zaujímá ve výslechové situaci percepce. Fungování procesu vnímání je obligatorním předpokladem pro vznik interakce. Pokud hovořící osoba, v našem praktickém případě například vyslychající, není vnímána, nedočká se žádné reakce, odpovědi na svou řeč, či otázku. Provedenému podnětu se tak nedostane žádné reakce, protože nemůže vzniknout komunikace a interaktivní jednání. Vnímání, můžeme při výslechu a tvorbě výpovědi vidět ve dvou případech. Nejdříve jde o vnímání vyslychajícího vyslychaným, kdy vyslychaný naslouchá sdělením a otázkám vyslychajícího, vyzvedne ze své paměti hledané informace a předává je svými ústy vyslychajícímu. Po té nastává druhý případ percepce, a to vyslychaného vyslychajícím, kdy vyslychající se musí pokusit co nejvěrněji zachytit svými receptory obsah a obraz vypovídaných skutečností a tyto přenést do svého protokolu. Cílem zpracovatele výslechu je dosáhnout maximální soustředěnosti a vnímavosti vyslychaného za účelem následného obdržení co možná nejkvalitnější a nejpravdivější výpovědi. Ideálem vnímání vyslychajícího je zachycení identického obrazu vypovídaných skutečností, ve všech jejich souvislostech. Poslední možnou překážkou úspěšné protokolace textu, který bude věrně popisovat vypovídané skutečnosti jsou schopnosti vyslychajícího zachycené informace reprodukovat, či přenést do písemné podoby.

Proces výslechu i přes existenci značného množství poznatků, které byly dosud shromážděny, představuje pro psychologii nesmírně složitý problém. I na současné úrovni poznání přetrvávají obtíže při získávání psychologických poznatků, plynoucí z přirozených omezení při zkoumání autentických výslechových situací. Rovněž zobecňování dostupných poznatků je komplikované především kvůli velkému množství intervenujících proměnných, které se v každé výslechové situaci objevují v jedinečných kombinacích. Výstupy psychologického zkoumání mají proto povahu širokých, obecných doporučení. Obvykle pouze upozorňují na významné okolnosti výslechu, které podporují či naopak brzdí komunikaci mezi vyslychajícím a vyslychaným.⁷

⁷ SPURNÝ, J., *Psychologie výslechu*, Praha: Portál, s.r.o., 2003, ISBN 80-7178-846-5, str. 12.

5.1 PODMÍNKY VÝSLECHOVÉ SITUACE

Skica obrazu výslechové situace a jejího produktu, kterým je výpověď, jsou tvořeny ještě dříve než je samotný výslech započat. O jejich charakteru a průběhu je do jisté míry rozhodováno již v jejich přípravné fázi, během které by si vyslýchající osoba, u níž je předpokládána znalost věci, (neboť je jejím procesním zpracovatelem), měla opětovně dopodrobna pročíst dosavadní spisovou dokumentaci a perfektně si osvojit všechny důležité body a skutečnosti případu. Zejména pak za účelem prohloubení vlastní orientace v meritu věci a ve výslechovém problému. Lze tvrdit, že míra suverénnosti a úspěšnosti vyslýchajícího se odvíjí zejména od samotné znalosti případu. Ve výslechu mohou nastat situace, ve kterých se pokouší vyslychaná osoba podřývat autoritu, sebevědomí a postavení vyslýchajícího s cílem dosáhnout jeho výslechových chyb. Chyby při vedení výslechu, vzniklé z nervozity či nenadálého zaskočení či vyvedení z míry vyslýchajícího, mohou v důsledku znamenat, vynechání důležitých otázek, jejich nesprávné položení či mylné vyložení jejich odpovědí a to vše může být cílem a ku prospěchu vyslychané osoby, nikoliv však vyslýchajícího a smyslu a účelu trestního řízení. Z těchto důvodů je nutné se vyvarovat podceňování přípravy výslechu. V praxi často dochází k podceňování důležitosti přípravy výslechu i ze strany nadřízených vyslýchajícího, které však pochází z jejich častých neznalostí míry složitosti a odbornosti problematiky, které se výslechový úkon týká, a z toho, že příprava výslechu pro ně není relevantně statisticky vykazovatelný úkon, na rozdíl od úkonů jiných (například zahájení trestního stíhání, meritorního rozhodnutí, či podání návrhu na podání obžaloby).

Výslechová situace je tvořena jejími aktéry, kterými jsou vždy vyslýchající s vyslychanou osobou a další přítomné osoby, jejichž přítomnost dovoluje, nebo přímo vyžaduje trestní řád, kterým se proces trestního řízení řídí. Jsou jimi další přítomný policista, zmocněnci, právní zástupci – obhájci, znalci, zákonní zástupci, sociální pracovníci a někdy i státní zástupci či soudci. V případě, že se jedná o typický výslech, je prováděn v kanceláři některé policejní budovy, kdy zápis výpovědi do protokolu si provádí vyslýchající sám, a to v elektronické podobě. Po ukončení výslechu je protokol o výpovědi vytisknut do listinné

podoby a předložen vyslychané osobě k odsouhlasení jejího znění a podpisu. Jde li o výslech osoby realizovaný při některém specifickém vyšetřovacím úkonu, mezi které řadíme například rekognici, rekonstrukci, či vyšetřovací pokus, může tento specifický druh výslechu probíhat i v terénu, kde je výpověď, zpravidla pro náročnost takového úkonu, protokolována písařkou či dalším policistou. Pro zdárné provedení výslechu je rovněž podstatné výslechové prostředí, které by mělo tvořit alespoň trochu příjemné prostředí. Šedá výslechová kancelář s holými zdmi může zapříčinit zatvrzení a stažení vyslychané osoby do obranné polohy.

Při realizaci výslechu se můžeme setkat s některými typickými situacemi. Všechny výslechy jsou však individuální a jejich obsah a povaha se odvíjejí od aktérů výslechu a merita prověřované věci. Mezi typické situace patří stav, kdy vyslychaná osoba vypovídá pravdivě, tak jak se věci udály a úmyslně žádné skutečnosti nezamlčuje. V takovém případě není nutné stanovovat specifickou taktiku výslechu a postačí položení standardních sedmi základních kriminalistických otázek, (kdo, kde, kdy, s kým, jak, čím a proč). Tuto skupinu vyslychaných tvoří v drtivé většině případů poškození, oznamovatelé v menší míře i svědkové. Dále může nastat situace, vykazující charakter první skupiny, kdy vyslychaný spolupracuje a vypovídá, avšak jím vypovídané skutečnosti se do určité míry liší a odchylují od ostatních objektivně zjištěných skutečností případu. V takovém případě je vhodné ponechat vyslychanou osobu v přirozené svévolné výpovědi a následně se zpětně zaměřit na problematiku okamžiky a pokusit se tyto vyjasnit, či objasnit vzniklé disproporce či odchylky. Poslední nejméně oblíbenou výslechovou situaci tvoří stav, kdy vyslychaná osoba vypovídá zjevně klamavým, či lživým způsobem. V takovém případě je potřeba upravit taktiku výslechu a pokusit se přimět prostřednictvím vhodných apelů na rozum, emoce, morálku či etiku, vyslychaného pravdivě vypovídat. Rovněž se využívá postup, kdy se vyslychající zaměřuje na pozitivní vlastnosti lživě vypovíajícího. Z psychologického hlediska je nutné analyzovat příčiny lživé výpovědi a pokusit se vyzvednout do popředí důvody, které by mohly změnit úmysl vyslychaného nevypovídat pravdivě. V případě, že se nejedná o pragmatickou lživou výpověď pachatele, vedenou výhradně úmysly vyvinit se z hrozcí, či vyvozované trestní odpovědnosti, lze příčiny lživé výpovědi eliminovat. Účelová a lživá obhajoba pachatele je typem snad nejhůře psychologicky ovlivnitelné výpovědi. Další možností odstranění nepravdivé výpovědi, je využití vnitřních rozporů výpovědi a rozporů mezi údaji vyslychaného a ostatními důkazy. Blíže se taktikou výslechu, jako systémem

aplikovaných nejefektivnějších taktických postupů využívaných za účelem získání pravdivé výpovědi zabývá autor Viktor Porada a kolektiv v publikaci *Kriminalistika*.⁸

5.2 ZÁKLADNÍ ZÁKONITOSTI PODÍLEJÍCÍ SE NA PERCEPCI A UTVÁŘENÍ PERCEPČNÍHO SOUDU

V procesech vnímání využívaného ve výslechové situaci existují značné rozdíly. Ve výslechové situaci se nacházejí rozmanité druhy vnímání a každý zaujímá ve výslechové interakci nenahraditelně své důležité místo. Jedná se o vnímání ve verbální komunikaci, v neverbální komunikaci, nebo vnímání čteného slova. Verbální a neverbální vyjadřování spolu ve výslechové komunikaci souvisí. Neverbální část může často doplňovat, upřesňovat či naopak měnit verbální složky, či naopak měnit jejich význam. Neverbální projevy vyslychaného vyslychající registruje a vyhodnocuje prostřednictvím pozorování a vnímání jeho veškerého chování, které není slovním vyjadřováním. Pozorujeme a vnímáme tělesné postoje (podle kterého se často vytváří úsudky na počátku výslechu, ale mohou se při jeho změně modifikovat i v jeho průběhu), proxemiku, kdy bývají dány zkracováním či prodloužením vzdálenosti mezi oběma stranami najevo náklonnost a porozumění, nebo obnovování respektu či zdůraznění odstupů, gestikulaci (rozhazování rukou při nesouhlasu či rozčarování, pokyvování prstem při zdůrazňování svého sdělení), haptiku, kterou může být podání ruky na počátku výslechu, či uchopení za rameno za účelem navození přátelské atmosféry, mimiku, (práci obličeje, kterou je odražen současný psychický stav, vyjadřujeme jí radost, strach, údiv, rozčarování, zklamání, únavu apod.). Například zamračení očí, značí reakci na nežádáný stimul, vizuální, auditivní, chuťový, pachový. Děláním grimas a tvarování úst do O. (Provází averzi, neklid, nechut', odpor, nesouhlas.) Vedle mimiky pak sledujeme pohledy, které jsou rovněž významnými ukazateli stavu a rozpoložení lidské psychiky. Pohledem může být vyjadřována rozpačitost, zoufalost, cudnost, pohledem se

⁸ PORADA, V. a kolektiv, *Kriminalistika*, Brno: Nakladatelství CERM, 2001, ISBN: 80-7204-194-0, str. 351.

můžeme tázat či hodnotit. Jednotlivé specifické segmenty neverbálního vyjadřování spolu souvisí, doplňují se a utvářejí celkový obraz o současném stavu osobnosti a o významech sdělování vyslychané ale i vyslychající osoby ve výslechové komunikaci. Od úspěšnosti percepčního procesu se odvíjí i míra výsledného zdaru a úspěšnosti samotného výsledku.

Percepce znamená odraz objektivní reality v mysli jedince. Percepce však není pouhé a izolované snímání reality, ale i její vnímání a současně její posuzování a zároveň hodnocení. Je to tedy proces spojený s myšlenkovou aktivitou, s emocemi, s morálním hodnocením a některými dalšími projevy hodnotících, interpretačních soudů jedince.⁹

Při výslechové interakci se její aktéři vzájemně vnímají. Jde tedy o sociální percepci a poznávání. Forenzní psychologie zkoumá, co se ve vzájemném vztahu vnímá a poznává, jak vnímání jednání a vyjadřování jednoho člověka druhým probíhá, jaké má zákonitosti a zabývá se otázkou formování dojmů a závěrů o druhém člověku. Utváření vzájemných představ a dojmů se odvíjí od intuice a subjektivních zkušeností.

Problémy s perceptivní stránkou výslechu se ukazují být dvojího druhu:

- jak druhého vnímáme a jak ho odhadujeme, tak se k němu chováme a tak s ním jednáme
- zdroje chybných úsudků nejsou plně uvědomovány a tím absentuje i jejich účinná kontrola.¹⁰

Z předchozího textu vyplývá, že percepční soudy se odvíjí od dynamiky vnímané osoby, kdy vnímáme její jednání, její slovní i neverbální projev a ve své mysli tento vjem subjek-

⁹ ČÍRTKOVÁ L. *Policejní psychologie*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2006, ISBN 80-86898-73-3, str. 248.

¹⁰ PORADA, V., a kolektiv, *Kriminalistika*, Brno: Nakladatelství CERM, 2001, ISBN 80-7204-194-0, str. 489.

tivně zpracujeme a vyhodnotíme na základě svých předchozích zkušeností a intuice. Po jeho vyhodnocení je na základě jeho výsledků přistoupeno k vyvolané a adekvátní reakci.

*Podstatné je uvědomit si , že procesy interpersonální percepce probíhají intuitivně, bezděčně a spontánně. Percepční úsudek o druhé osobě není založen na racionální úvaze, neopírá se o záměrné shromažďování dostupných informací a jejich vyhodnocování. Jde tedy o subjektivně zkreslené , nezřetelně uvědomované vnímání druhého člověka, které se spontánně promítá do vzájemného jednání .*¹¹ Nejde tedy o logickou analýzu záměrně a cíleně zjištěných skutečností, ale o svévolně a přirozeně vzniklý úsudek o projevech pozorované osoby.

Primárním předpokladem adekvátního vnímání je fungování celé psychiky, do které patří i smyslové orgány, jejichž prostřednictvím percepční proces realizujeme. Ve vnímání se odráží způsob života a způsob myšlení utvářený minulými zkušenostmi. Vliv mají i zájmy a sociokulturní prostředí, ve kterém jedinec žije.¹²

Hlavní význam interpersonální percepce vyslychajícího spočívá v tom, že její výsledek ovlivňuje celý následující průběh výslechové interakce. Z tohoto důvodu je velmi důležité, aby byl vyslychající sám sobě kontrolorem svého percepčního procesu a eliminoval tak možnost negativního ovlivnění výsledku možnými percepčními chybami, které přirozeně interpersonální percepci provázejí.

¹¹ ČÍRTKOVÁ,L. ČERVINKA, F. *Forezní psychologie*, Praha: Nakladatelství Support, 1994, ISBN 80-86473-86-4; , str. 24,25.

¹² SVOBODA, M., ČEŠKOVÁ E., KUČEROVÁ,H., *Psychopatologie a psychiatrie*, Praha: Portál s.r.o., 2006, ISBN 80-7367-154-9, str. 86

5.2.1 Význam paměti ve výslechové situaci

Paměť je velmi významnou a nepostradatelnou psychickou funkcí obou aktérů výslechové interakce. Paměť je rozlišována podle stáří vybavovaných uložených informací na ultrakrátkou, krátkodobou, střednědobou, a dlouhodobou.

Ve vztahu osoby vyslychajícího k výslechové interakci je nejdůležitější výborné fungování krátkodobé a střednědobé paměti, neboť vyslychající osoba potřebuje pro účely výslechu operativně pracovat s informacemi, načerpanými nastudováním věci bezprostředně před výslechem, nebo s informacemi získanými během samotného průběhu výslechu. Dlouhodobou paměť využívá vyslychající sporadicky a to zejména při časově náročnějším vyšetřování, nebo při analytické a komparativní práci s důkazy ze starších případů, například ve vztahu k modu operandi apod.

U osoby vyslychané dochází k využívání paměti krátkodobé, střednědobé, ale nejčastěji dlouhodobé. Potřebný typ využívané paměti se odvíjí od stáří informací, které mají být z mysli vyslychaného vybaveny a reprodukovány před vyslychajícím. V převážné většině případu násilné trestné činnosti jsou využívány dispozice střednědobé paměti, která je definována podle stáří vybavovaných informací v délce minut až hodin. Naopak u hospodářských deliktů dochází nejčastěji k využívání dlouhodobé paměti. V případě poškození paměti vyslychané osoby, je nutné odborně zkoumat příčiny a hloubku jejích patologických změn, aby mohlo dojít k úpravě způsobu a taktiky výslechu. Při komparaci nejčastěji využívané paměti vyslychajícího a vyslychaného lze tvrdit, že vyslychající využívá mechanickou i logickou paměť, kdežto u vyslychaného je při popisu určitých podnětů a událostí nejčastěji využívána paměť mechanická. Vyslychaná osoba podle druhu zapamatovaného vjemu nejčastěji využívá paměti vizuální a auditivní, neznáma využívá i paměti pro chuť a vůně.

Jednotlivé složky paměti využívané ve výslechové interakci u vyslychané osoby jsou vstřípení (impregnace), uchování (retence), trvalost (konzervace), vybavení (reprodukce) a schopnost znovupoznání toho, čeho byl vyslychaný přítomen.¹³

¹³ SVOBODA, M., ČEŠKOVÁ E., KUČEROVÁ, H., *Psychopatologie a psychiatrie*, Praha: Portál s.r.o., 2006, ISBN 80-7367-154-9, str. 95

Informace, u kterých nedojde k paměťovému vstípení do mysli vyslychané osoby, jsou nenávratně při jejich vjemu ztraceny. Vybavitelnost kýžených informací z paměti vyslychané osoby je tedy odvislá od vstípení, uchování a kvality jejich konzervace. Míra vybavitelnosti předmětných informací závisí na činitelích determinujících trvalost jejich zapamatování. Mezi tyto faktory se řadí zejména psychický stav jedince, jeho emocionální rozpoložení a soustředěnost v době vstípení a uložení uvedených informací do mysli a vztah zapamatovávajícího k vnímaným skutečnostem. Pokud je tento vztah chladný a neutrální, jsou motivy k zapamatování slabé. V případě emoční vazby na vnímané skutečnosti je motivace k jejich vstípení a uložení silnější.

Vedle motivace efektivita paměti závisí rovněž na působení minulých zkušeností, které mohou napomáhat nebo naopak znesnadňovat proces zapamatování. Dalšími faktory pozitivně ovlivňujícími pravděpodobnost zapamatování je opakování vnímaného děje a míra zapojení logického myšlení do procesu vnímání a vstípení.¹⁴

Lze konstatovat, že paměť je nepostradatelnou psychickou funkcí, či vlastností, bez jejíhož řádného fungování, by nemohlo dojít ke sledovanému znovuvybavení a reprodukci hledaných či prověřovaných skutečností.

¹⁴HOLEČEK, V., MIŇHOVÁ, J., PRUNNER, P. *Psychologie pro právníky*, Dobrá Voda: Vydavatel Aleš Čeněk, 2003, ISBN 80-86473-50-3, str. 90., 91.

5.3 PERCEPČNÍ CHYBY VYPLÝVAJÍCÍ Z INTERAKCE VE VÝSLECHOVÉ SITUACI

Percepční chyby jsou psychologickým fenoménem objevujícím se ve výslechové situaci v závislosti na osobnostních charakteristikách a vyspělosti vyslychajícího a jeho senzitivitě k jejich vzniku. Vyslychající by měl být schopen, po prvotním kontaktu a úvodu výslechu a dále i v průběhu výslechu, vyložit své dojmy a percepční soudy na vyslychanou osobu a ustanovit a popsat jednotlivé prvky jejích reflexů, reakcí a jednání vyslychaného, které ho k těmto závěrům dovedly. V případě, že takové odůvodňující faktory nenalezne, musí být na pozoru, neboť jde o signalizaci vzniků chybného vnímání vyslychaného. V takovém okamžiku by měla zafungovat zpětnovazební reflexe vyslychajícího a tento by měl přistoupit k opětovnému interpersonálnímu vnímání vyslychané osoby a svůj úsudek na ni dle jejích nových výsledků přehodnotit.

Velmi často se v praxi setkáváme s haló efektem a prvním dojmem. Jedná se o chybné úsudky vznikající v prvním případě v neodůvodněném celkovém charakterizování vyslychaného na základě jeho jediné, ale dominující charakteristiky a v druhém případě o nesprávný úsudek na osobu vyslychaného, který vznikne během krátké úvodní části setkání, je definitivním a neměnným a výsledky dalších částí interaktivního vnímání ho již neovlivňují. Další známou a v praxi se rovněž často vyskytující chybou je idiosynkrazie, kterou lze detekovat podle příznaků přecitlivělosti až nesnášenlivosti vyslychajícího ve vztahu k projevům chování vyslychané osoby. Tyto postoje bývají často navozeny zevnějškem, zlozvyky či jinými vlastnostmi vyslychaného působícími na vyslychajícího jako dráždivé podněty a spouštěče idiosynkrazie. Nebezpečí této percepční chyby spočívá v tom, že v jejím důsledku a v takto navozené nesoustředěnosti může vyslychající produkovat další chyby ve vedení výslechu. Může vynechat podstatné výslechové otázky či do protokolu zaznamenávat jen dílčí části podávané výpovědi. U profesně zkušenějších vyslychajících osob, které se často profilují na jeden specifický druh trestné činnosti se vyskytuje chybné vnímání a posuzování vyslychaného prostřednictvím tzv. kognitivního referenčního rámce. Tento vzniká v důsledku velmi vysokého počtu opakujících se výslechů, které vykazují shodný hmotný obsah. V jejich důsledku si vyslychající podvědomě vytváří ve svém myšlení kognitivní referenční rámec, od kterého se výslech a jeho výsledky odvíjí. Jedná se o jakési síto, kterým prochází pouze skutečnosti odpovídající takto zakořeněné představě vyslychajícího o osobě a jednání vyslychaných osob. Nebezpečí této chyby spočívá v tom,

že v tomto pomyslném sítu často uvíznou podstatné vypovídané skutečnosti, které se od vize vyslychajícího odchyľují a dochází k nežádanému zkreslení výsledků výslechu. Dalším vyskytujícím se problémem je protipřenos, který jako chybné vnímání vzniká v důsledku přimíchávání nesouvisejících a nepřislušných skutečností vyslychajícího do výslechu. Tyto skutečnosti pocházejí z nepracovního - soukromého života vyslychajícího a jsou zpravidla navozovány nevědomě, přičiněním vyslychané osoby.

5.4 CHYBY VYPLÝVAJÍCÍ ZE ZPRACOVÁNÍ OBSAHOVÉ STRÁNKY DOKUMENTU

Výstupem výpovědi vyslychané osoby je písemný záznam o jejím znění, nejčastěji protokol, nebo jinak nazvaná listina, (např. úřední záznam). Při protokolaci obsahu výpovědi může docházet k jejímu chybnému zaznamenání. Jedná se o chyby, které nejsou jejím původcem- vyslychajícího uvědomované, vznikají tedy neúmyslně na základě podvědomých či nedbalostních schémat. V tom spočívá jejich hlavní nebezpečí. Jedná se o nežádoucí jev, mající často za následek zbytečné zkreslení obrazu výpovědi, či vynechání jejich některých částí. Protokolace je posledním stadiem výslechu a procesu vzniku výpovědi a může znehodnotit předcházející kroky výpovědi. Zkráceně jsou jimi obsah projevu vyslychané osoby, jeho zachycení a vyhodnocení vyslychaným. V tomto okamžiku si vyslychající připraví převzaté informace do výsledné podoby, kterou protokoluje. Jedná se o klíčový moment, ve kterém dochází ke vzniku chybného zpracování obsahové stránky protokolu. Z pohledu psychologie výpovědi je rovněž zajímavé zjištění týkající se záludnosti okolností za kterých tyto chyby vznikají. Jde o fázi výslechové situace, ve které se vyslychající musí soustředit na aktuální potřebnou časovou posloupnost a správnost znění pokládávaných otázek a zejména spokojivost jejich odpovědí. Za tohoto intelektuálního vytížení myslí vyslychajícího dochází k situaci, kdy již nedochází k výstupní revizi protokolace a eliminace vznikajících záznamových chyb. Z tohoto důvodu je při složitějších, či časově, nebo psychologicky náročnějších výsleších vhodné přizvat k výslechu další osobu ze strany vyslychajícího, který bude plnit funkci supervizora samotné protokolace a průběhu výslechu.

Jsou známy dva hlavní zdroje nepřesností v protokolu. Chyby v důsledku vynechávání a chyby v důsledku modifikace obsahu. Chyby v důsledku vynechávání vznikají tak, že vyslychající vybírá z množství údajů, které sděluje vyslychaná osoba, do závěrečného protokolu výpovědi takové informace, které vyhodnotí z hlediska vyšetřování jako podstatné. V procesu této důležité selekce však často vynechává i sdělované skutečnosti, které by měly být v protokolu obsaženy. K nesprávnému vynechávání dochází zpravidla v souvislosti s otázkami na průběh činu, dále v souvislosti s otázkami anamnestického zaměření, směřujícími k subjektivní stránce trestného činu. Rovněž dochází k vynechávání při zachycování údajů k popisu osob. Vynechávání je blízké spíše méně profesně zkušeným vyslychajícím. Chyby v důsledku modifikace obsahu jsou nepřesnostmi vznikajícími v důsledku aktivního dotvoření obsahu sdělení vyslychaného. Vyslychající převádí živou řeč vyslychaného do protokolární podoby a přitom se neúmyslně dopouští určitých více, nebo méně drobných úprav, které pozměňují původní smysl, který vkládá mluvčí do svých výroků. Typickým příkladem je chybné parafrázování odpovědí vyslychaného, nahrazování slangových výrazů spisovnými formulacemi a podobně.)¹⁵

¹⁵ ČÍRTKOVÁ,L., ČERVINKA,F. *Forezní psychologie*, Praha: Nakladatelství Support, 1994, ISBN 80-86473-86-4; , str. 75

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 PROJEKT VÝZKUMU

Vymezení a popis výzkumného problému

V průběhu posledních deseti let dochází průběžně k zvyšování počtu policejně prověřovaných hospodářských trestných činů a kvalifikace jejich způsobu spáchání. Co do složitosti spadá problematika hospodářské trestné činnosti mezi skutky s velmi komplikovanými a náročnými způsoby jejich prověřování a vyšetřování. Provádění výslechů, které jsou stěžejním a nezdědka kdy i jediným důkazním prostředkem v procesu vyřešení případu a jeho meritorního rozhodnutí, tzn. odložení věci či postavení pachatele před soud, je náročným policejním úkonem, na jehož kvalitě a míře zdařilosti často závisí konečný výsledek dlouhodobé policejní práce.

Z hlediska psychologie policejního výslechu může s přihlédnutím na jeho složitost, závažnost a délku docházet k výslechovým chybám, které mohou přinášet odlišnosti mezi zjišťovanou a dokumentovanou událostí, tak jak ji vyslýchaný podává a jejím zachycením - zápisem, který vyslychající vytváří. Psychologické percepční výslechové chyby se ve vztahu k vyslychajícímu, který je vinou různých důvodů produkuje, v převážné většině případů nacházejí v latentní rovině. Skrytost těchto chyb je jedním z hlavních atributů odůvodňujících potřebu realizace jejich výzkumu.

Výzkum má být nápomocen zodpovězení otázek zda k chybám psychologického charakteru v praxi při policejním výslechu dochází a co je, nebo může být jejich spouštěcími a ovlivňujícími faktory. Využití výsledků výzkumu v praxi bude spočívat v postavení zrcadla před osobu vyslychajícího, s popisem pozorovaných percepčních chyb k jejich pochopení a porozumění důvodům jejich vzniku, za účelem jejich možné sebereflexní eliminace vyslychajícím samotným.

Hypotézy

Hypotézy výzkumu budou znít:

- a) také zkušení vyslychající se v interakci s vyslychaným dopouštějí percepčních chyb psychologického charakteru, které se ve vztahu k nim nacházejí v latentním stavu.
- b) nezkušení vyslychající pracovníci produkují percepční chyby ve větším množství než pracovníci profesně zkušenější.

Rozvedení výzkumného problému

Výzkum, formou pozorování bude realizován na stanovených typech policejních výslechů prováděných v běžné policejní praxi. Bude se jednat o prověřovací výslechy osob dle ust. § 158 odst. 5 trestního řádu jak ve vztahu k poškozeným, svědkům tak k osobám podezřelým. Zkoumané výslechy budou realizovány na policejní součásti oddělení hospodářské kriminality Služby kriminální policie a vyšetřování Městského ředitelství Policie ČR v Brně, na kterém jsem pracovně zařazen. Jako vyslychající budou vytipováni vyšetřující policisté ve dvou skupinách – profesně zkušení a profesně nezkušení. Já jako výzkumník budu na výsleších účasten jako supervizor a nezúčastněný pozorovatel. Přítomnost druhého policisty, jako přítomné osoby, je ve vztahu k veřejnosti běžnou výslechovou praxí, pročež nebude nijak narušovat nebo pozměňovat přirozený průběh zkoumaného výslechu. Pro dokreslení a podpoření výsledků pozorování bude následně po proběhnutí výslechu realizován rozhovor s vyslychajícím pracovníkem.

Plán výzkumu

- Formulace výzkumných otázek, která se bude odvíjet a modelovat v návaznosti na studium související literatury
- Typizace výzkumného vzorku. Jedná se o správné a vhodné určení vyslychajících do skupin, kdy jejich členové mají shodné profesní charakteristiky. Mělo by se jednat o homogenní skupiny, v nichž určitý zvolený počet členů zajišťuje relevanci výzkumných zjištění. Jedná se tedy o záměrný výběr.
- Chronologie dílčích výzkumných pozorování bude stanovena před započítím výzkumu tak, aby bylo reálné výzkum ukončit do konce března roku 2008 a aby mohlo dojít k řádnému vyhodnocení jeho výsledků do konce dubna 2008, kdy bude dokončována bakalářská práce, již bude výzkum nedílnou součástí. Od časových rezerv bude odvislý počet zkoumaných výslechů se zachováním zásady nezbytného počtu jejich opakování s dalšími vyslychanými.

Volba výzkumných metod

Bude realizován kvalitativní výzkum psychologicko - pedagogického zaměření, ve kterém bude zkoumáno relativně menší množství případů, což však bude vyváženo hloubkou náročností a délkou jednotlivých bádání. Jak již bylo řečeno, bude zvolena metoda pozorování, kterému bude předcházet prostudování věci, ke které bude pozorovaný výsledek realizován. Pozorování bude plánovité, bez zásahů do přirozeného průběhu zkoumaného děje. Pozorování bude krátkodobé a opakované, aby nedošlo pouze ke zjištění náhodné veličiny, ale k relevantním výsledkům. V tomto pozorování budou v podstatě prostřednictvím sociální percepce výzkumníka posuzována další vnímání, a to vnímání projevů vyslychajícího i projevů vyslychané osoby.

Bude prováděno pozorování typu extraspekce, kdy bude pozorována interakce mezi vyslychajícím a vyslychaným se zaměřením na percepci osoby a výpovědi vyslychaného vyslychajícím. Jedná se o pozorování zaměřené a zjevné. Při samotném pozorování budou jeho výsledky zaznamenávány do pozorovacího archu. Pozorovací arch vyplní výzkumník – pozorovatel i osoba pozorovaná - vyslychající sám.

Výzkum bude zaměřen z důvodu většího množství percepčních chyb, jejich specifických symptomů a obtížnosti jejich detekce ve výslechové praxi, na dvě zvolené výslechové chyby vnímání :

A) idiosynkrazii , B) první dojem

Jedná se o specifické jevy k jejichž detekci je třeba se zaměřit na konkrétní projevy vyslychaného, vyslychajícího a jejich vnímání. Z tohoto důvodu bude pozorování zaznamenáváno pro idiosynkrazii a pro vnímání samostatně do dvou typů pozorovacích archů.

Ad A)

V pozorovacím archu (pozorovací arch A1), který bude sloužit k detekci výskytu idiosynkrazie budou zaznamenány údaje týkající se níže uvedených jevů:

Vyslychající bude zapisovat své níže uvedené pocity, vjemy, soudy a závěry na vyslychaného, tím způsobem, že odpoví odpovědmi ANO-NE-NEVÍM na níže uvedené sledované neverbální a paralingvistické projevy vyslychaného v archu A1.

Výzkumník – pozorovatel bude pozorované neverbální a paralingvistické projevy vyslychaného zaznamenávat do stejného pozorovacího archu A1. Neverbální projevy vyslychajícího bude pozorovatel zaznamenávat do dalšího pozorovacího archu A2.

Jako pomocná metoda ke shora popsanému pozorování byla zvolena explorační výzkumná metoda, kterou je rozhovor. Bude se jednat o standardizovaný rozhovor s pevně určenými otázkami. Rozhovor má sloužit k doplnění, podpoření a dokreslení zjištění, která mají vyplynout z pozorování.

Za otázky v rozhovoru byly formou důkladného výběru po několikeré korekci zvoleny:

- a) Odpuzovala vás vyslychaná osoba svým chováním či projevem?
- b) Vynechal jste vinou projevů vyslychané osoby při výslechu některé otázky?
- c) Byla vyslychaná osoba příčinnou vaší nervozity ?
- d) Dopustil jste se ve vztahu k vyslychané osobě, k jejímu chování a projevům nějaké percepční chyby ?

ad B)

V pozorovacím archu, který bude sloužit k detekci výskytu percepční chyby nazvané první dojem, budou zaznamenány údaje týkající se zejména zevnějšku vyslychané osoby a následných charakteristik vyslychaného. Pozorování bude zaznamenáváno vyslychajícím a pozorovatelem do pozorovacího archu označeného B1 , B2.

Stanovení výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek byl záměrně složen ze dvou skupin vyslychajících policistů majících charakteristické vlastnosti, které mohou ovlivnit výsledky percepce ve výslechové interakci :

- a) profesní nezkušenost vyslychajícího
- b) profesní zkušenost vyslychajícího

Do každé skupiny zkoumaných - pozorovaných výslechů bude zařazeno dle časových možností 10 vyslychajících policistů. Počet výslechů každého policisty bude 10, zejména z důvodu zajištění opakování dílčích výzkumných pozorování, aby byla zajištěna relevance jejich zjištění a závěrů.

Předpokládaný způsob zpracování výzkumných dat a jejich vyhodnocení.

Výstupy pozorování budou pozorovací archy, vyplněné v průběhu pozorovaného výsledku výzkumníkem a pozorovaným vyslychajícím. Z rozhovorů budou vyhotoveny záznamy, které budou sloužit jako podpůrný prostředek k ověření správnosti údajů zjištěných v pozorovacím archu. Rozhovory nebudou dále statisticky vyhodnocovány. Uvedeným postupem budou detekovány, popsány a ustanoveny případné percepční chyby.

Ad A

Vyhodnocení pozorování idiosynkrazie. K vyslovení závěru, že při pozorování výsledku byla zjištěna přítomnost percepční chyby idiosynkrazie, postačí výsledný stav, ve kterém odpoví vyslychající pozitivně a pozorovatel negativně alespoň ve čtyřech totožných pozorovaných jevech v pozorovacím archu A1 a kdy bude pozitivní odpověď alespoň na jednu otázku v pozorovacím archu A2.

Ad B

V případě pozorování chyby nazývané první dojem budou výstupy pozorovacího archu vyhodnoceny následovně. K vyslovení závěru, že při pozorování výsledku byla zjištěna přítomnost percepční chyby první dojem, postačí výsledný stav, ve kterém odpoví v pozorovacím archu B1 nebo B2 alespoň na jednu totožnou otázku z otázek 1.-3. vyslychající a pozorovatel pozitivně a současně na jednu totožnou otázku z otázek č.4.-6. odpoví vyslychající pozitivně a pozorovatel negativně.

Výsledky pozorování budou znázorněny na přiložených grafech.

7 REALIZACE VÝZKUMU A JEHO VÝSTUPY

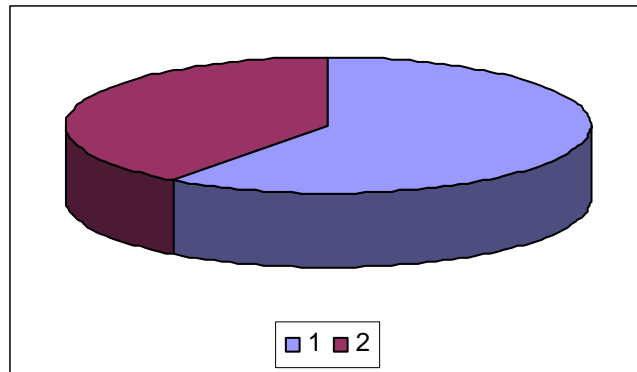
Výzkum byl prováděn na výleších realizovaných policejními orgány v teritoriu Správy Jihomoravského kraje Policie České republiky. Před započítím výlechu byl vyslychající informován o provádění výzkumu psychologického zaměření a byl dotázán, zda je ochoten se ho zúčastnit. Následně bylo vyslychajícímu vysvětleno, že realizace výzkumu spočívá ve vyplnění pozorovacích archů, které mu byly předány a v následném krátkém rozhovoru s položením doplňujících otázek. V průběhu výlechu tedy výzkumník figuroval ve výlechové místnosti jako supervizor a přítomná osoba. Nijak tedy nenarušoval přirozený průběh výlechu a žádným způsobem do něj nezasahoval. V průběhu výlechu tedy došlo k vyplnění uvedených pozorovacích archů vyslychajícím a pozorovatelem. Rozhovor s doplňujícími otázkami byl realizován po skončení výlechu bez přítomnosti vyslychaného. Po ukončení výlechu měl výzkumník k dispozici výstupy pozorování na pozorovacích arších, sloužících k pozorování výskytu případné percepční chyby idiosynkrazie – archy označené A1, (Tabulka 1.) vyplněné vyslychajícím a pozorovatelem a arch A2 (Tabulka 2) vyplněný pozorovatelem. Dále měl k dispozici odpovědi na otázky položené v doplňujícím rozhovoru. Výstupy pozorování percepční chyby nazývané první dojem byly záznamy na pozorovacích arších označených B1, (Tabulka 3) a B2 (Tabulka 4), které vyplnil vyslychající i pozorovatel. Byly tedy zkoumány výlechové činnosti dvou charakteristických skupin vyslychajících, ve kterých bylo do každé zařazeno deset policistů. Bylo zkoumáno deset výlechových situací u každého vyslychajícího. Výzkum každé výlechové situace byl zaměřen na výskyt dvou percepčních chyb idiosynkrazie a prvního dojmu.

U skupiny zkušených vyslychajících byla přítomnost idiosynkrazie detekována, u tří vyslychajících celkově v šesti případech. Výskyt idiosynkrazie u zkušených vyšetřovatelů tedy činil 6% z celkového počtu 100 výlechových situací. Přítomnost chyby první dojem byla zjištěna u dvou vyslychajících v celkovém počtu čtyř případů. Výskyt prvního dojmu u zkušených vyšetřovatelů se rovnal 4% z celkového počtu 100 výlechových situací. Všechny zjištěné chyby se nacházely ve vztahu k vyslychajícímu v latentní formě. Přítomnost idiosynkrazie, která byla zjištěna provedenými pozorováními, byla vždy potvrzena i výsledky doplňujícího rozhovoru. (tj. alespoň jedna kladná odpověď na položené otázky

Ve skupině nezkušených vyslychajících byla přítomnost idiosynkrazie objevena u čtyř vyslychajících v celkově v devíti případech. Výskyt idiosynkrazie tedy činil u nezkušených vyšetřovatelů 9% z celkového počtu 100 výslechových situací. Přítomnost prvního dojmu byla zjištěna u čtyř nezkušených vyslychajících v celkově čtrnácti případech, což činilo 14% výskyt z celkového počtu 100 výslechových situací.

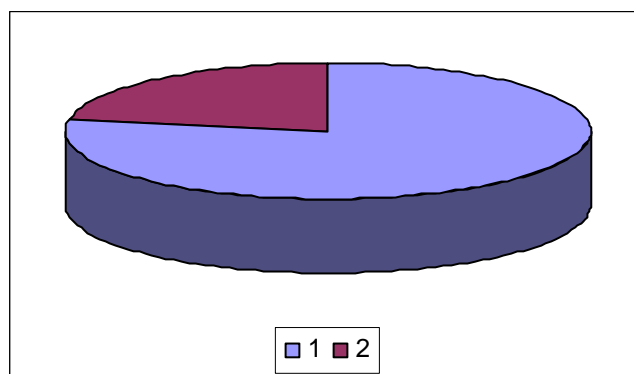
Výsledky provedeného výzkumu v zásadě potvrzují dané hypotézy, tj. že také zkušení vyslychající pracovníci se v interakci s vyslychaným dopouštějí percepčních chyb psychologického charakteru, které se ve vztahu k nim nacházejí v latentním stavu a že nezkušení vyslychající pracovníci produkují percepční chyby ve větším množství než pracovníci profesně zkušenější. Výsledky výzkumu dále ukazují na to, že pozorované percepční chyby byly produkovány u jednotlivých vyslychajících opakovaně. Idiosynkrazie byla detekována u tří zkušených vyslychajících v celkově šesti případech a u čtyř nezkušených vyslychajících celkově v 9 případech. Výskyt idiosynkrazie byl ve všech zjištěných případech rovněž potvrzen i výsledky doplňujícího rozhovoru s vyslychajícím. Percepční chyba první dojem byla zjištěna u dvou zkušených vyslychajících ve čtyřech případech a u čtyřech nezkušených vyslychajících v celkově čtrnácti případech. Je tedy zřejmé, že ani zkušený vyslychající se v některých výslechových situacích produkci výslechových chyb neubrání a že se jich dopouští v z důvodů své vyzrálosti a profesních zkušeností v méně častějších případech než jejich nezkušení kolegové. Z uvedených výsledků zkoumání tedy lze dále objektivně dovozovat, že výskyt percepčních chyb není nahodilý a že jejich výskyt se odvíjí od charakteru a povahy výslechové situace a od senzitivity vyslychajícího k jejich produkci. Výsledky výzkumu dále rovněž naznačují, jak by mohly být vědomosti z oboru forenzní a sociální psychologie pro vyslychající pracovníky potřebné a jak by jim mohly usnadnit a zkvalitnit jejich výslechovou praxi.

Graf č.1:

Znázornění podílu výskytu idiosynkrazie

- 1- výskyt idiosynkrazie u méně zkušených vyslýchajících (9 případů)
- 2- výskyt idiosynkrazie u zkušených vyslýchajících, (6 případů)

Graf č.2:

Znázornění podílu výskytu prvního dojmu

- 1- výskyt prvního dojmu u méně zkušených vyslýchajících (14 případů)
- 2- výskyt prvního dojmu u zkušených vyslýchajících, (4 případy)

Tabulka 1: pozorovací arch pro výzkum idiosynkrazie označený A1

	ANO	NE	NEVÍM
1.Nepříjemné grimasy a úšklebky			
2.Nemístná gesta			
3.Hanlivá gesta			
4.Servilita			
5.Poklepávání prsty na stůl			
6.Pokašlávání			
7.Hlučnost			
8.Nepříjemné pohledy, zamračenost			

Tabulka 2: pozorovací arch pro výzkum idiosynkrazie označený A2

	ANO	NE	NEVÍM
1.Dělání grimas			
2.Zamračení			
3.Tvarování úst do O			

Tabulka 3: pozorovací arch pro pozorování prvního dojmu označený B1.

	<i>ANO</i>	<i>NE</i>	<i>NEVÍM</i>
1.Špína na těle a zápach, nečistota na oděvu			
2.Neostříhané a neudržované vlasy, vousy, nehty			
3.Starý roztrhaný oděv			
4.Nedůvěryhodné vystupování a vyjadřování, lhavost			
5.Nízké vyjadřovací schopnosti, slabá slovní zásoba			
6.Nízká úroveň myšlení, (hloupost) a slabý rozhled			

Tabulka 4: pozorovací arch pro pozorování prvního dojmu označený B2.

	ANO	NE	NEVÍM
1.Čistý a upravený zevnějšek			
2.Drahý, kvalitní oděv, mobil, auto,.....			
3.Vysokoškolské vzdělání			
4.Důvěryhodné vystupování a vyjadřování			
5.Výborné vyjadřovací schopnosti			
6.Moudrost a rozhled			

ZÁVĚR

Pro zdárné provedení výslechu a dosažení požadované a věrohodné výpovědi v trestním řízení je na místě kvalifikovaná aplikace poznatků forenzní a sociální psychologie. Znalosti těchto vědních disciplín jsou schopny vyslychajícímu jeho činnost značně usnadnit a ponechat jeho intelektové kapacity zaměřené zejména na obsahovou stránku výslechu. Uvedená nutnost plného soustředění vyslychající osoby na jádro věci, je podtrhována současným vývojem novodobých způsobů páchaní trestné činnosti a jejich latentní formou.

Složitost a záluždnost percepčních výslechových chyb spočívá zejména v jejich neuvědomování samotným vyslychajícím, který má bez znalostí forenzní psychologie a odborné supervize, za současného značného pracovního vytížení, minimum možností své profesní omyly detekovat, analyzovat jejich příčiny a eliminovat jejich další případný výskyt v následující práci.

Nástin potřebného získávání vývoje forenzních znalostí a výslechových schopností vyslychajících osob, spočívá v osvětě jejich řídicího managementu, který by se měl ze své povinnosti a na základě zákonných ustanovení, které upravují a řídí jeho činnost, zasadit o profesní zdokonalení a skutečnou způsobilost vyslychajících osob výslechy v náležitě kvalitě realizovat a dosahovat kvalifikovaných výpovědí vyslychaných osob, které jsou cílem každého trestního řízení.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Publikace

ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, ISBN 80-86898-73-3

ČÍRTKOVÁ, L.- ČERVINKA, F. *Forezní psychologie*, Praha: Nakladatelství Support, 1994, ISBN 80-86473-86-4

HOLEČEK, V.- MIŇHOVÁ, J.- PRUNNER, P. *Psychologie pro právníky*, Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, ISBN 80-86473-50-3

HOUBOVÁ, D. *Psychologie pro právníky*, Brno: Masarykova univerzita, 1998, ISBN 80-210-1896-8

NOVOTNÝ, O. - ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI Publishing, 2004, ISBN 80-7357-026-2

MAŇÁK, J. - ŠVEC, V. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2004. ISBN 80-7315-078-6

MATIÁŠEK, J. - SOUKUP, J. - BÁRTA, B. *Psychologie a výslechová praxe*, Praha: Orbis, 1968

MUSIL, J. *Sociální psychologie*, Zlín: UTB ve Zlíně, 2005, ISBN 80-7318-292-0

PORADA, V. a kolektiv, *Kriminalistika*, Brno : Nakladatelství CERM, 2001., ISBN 80-7204-194-0

SPURNÝ, J., *Psychologie výslechu*, Praha: PORTÁL s.r.o., 2003, ISBN 80-7178-846-5

SVOBODA, M., - ČEŠKOVÁ E. - KUČEROVÁ, H. *Psychopatologie a psychiatrie*, Praha: PORTÁL s.r.o., 2006, ISBN 80-7367-154-9, str. 95

VYKOPALOVÁ, H. *Komunikace jako součást profese*, Zlín: UTB ve Zlíně, 2005, ISBN 80-7318-344-7

VYKOPALOVÁ, H. *Vybrané kapitoly ze základů psychologie*, Olomouc: Univerzita Palackého, 1995, ISBN 80-7067-455-5

Právní normy

Zákon č. 140/1961 Sb. ve znění pozdějších změn a doplňků. (trestní zákon.)

Zákon č. 141/1961 Sb. ve znění pozdějších změn a doplňků. (trestní řád.)

SEZNAM ODKAZŮ A CITACÍ

- [1] SPURNÝ, J. *Psychologie výslechu*, Portál, s.r.o., Praha 2003, ISBN: 80-7178-846-5, str. 60
- [2] ČÍRTKOVÁ,L.- ČERVINKA,F. *Forezní psychologie*, Nakladatelství Support, Praha 1994, ISBN: 80-86473-86-4; , str. 170.
- [3] ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2006, ISBN: 80-86898-73-3,str. 68
- [4] HOUBOVÁ, D. *Psychologie pro právníky*, Masarykova univerzita, Brno, 1998, ISBN:80-210-1896-8, str.78.-79.
- [5] HOUBOVÁ, D. *Psychologie pro právníky*, Masarykova univerzita, Brno, 1998, ISBN:80-210-1896-8, str.96.
- [6] HOUBOVÁ, D. *Psychologie pro právníky*, Masarykova univerzita, Brno, 1998, ISBN:80-210-1896-8, str.102.-103.
- [7] SPURNÝ, J. *Psychologie výslechu*, Portál, s.r.o., Praha 2003, ISBN: 80-7178-846-5, str. 12.
- [8] PORADA,V., a kolektiv, *Kriminalistika*, Nakladatelství CERM, Brno 2001., ISBN: 80-7204-194-0, str. 351.
- [9] ČÍRTKOVÁ L., *Policejní psychologie*, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2006, ISBN: 80-86898-73-3, str. 248.
- [10] PORADA,V., a kolektiv, *Kriminalistika*, Nakladatelství CERM, Brno 2001., ISBN: 80-7204-194-0, str. 489.
- [11] ČÍRTKOVÁ, L. - ČERVINKA,F. *Forezní psychologie*, Nakladatelství Support, Praha 1994, ISBN: 80-86473-86-4; , str. 24,25.
- [12] SVOBODA, M.- ČEŠKOVÁ E.- KUČEROVÁ,H. *Psychopatologie a psychiatrie*, PORTÁL, s.r.o., Praha 2006, ISBN: 80-7367-154-9, str. 86
- [13] SVOBODA, M.- ČEŠKOVÁ E.- KUČEROVÁ,H., *Psychopatologie a psychiatrie*, PORTÁL, s.r.o., Praha 2006, ISBN: 80-7367-154-9, str. 95

-
- [14] HOLEČEK, V.- MIŇHOVÁ, J.- PRUNNER, P. *Psychologie pro právníky*, Vydavatel Aleš Čeněk, Dobrá Voda 2003, ISBN:80-86473-50-3, str. 90.,91.
- [15] ČÍRTKOVÁ, L.- ČERVINKA, F. *Forezní psychologie*, Nakladatelství Support, Praha 1994, ISBN: 80-86473-86-4; , str. 75

SEZNAM OBRÁZKŮ

Graf č.1:	52
Graf č.2:	52

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: pozorovací arch pro výzkum idiosynkrazie označený A1	53
Tabulka 2: pozorovací arch pro výzkum idiosynkrazie označený A2	53
Tabulka 3: pozorovací arch pro pozorování prvního dojmu označený B1	54
Tabulka 4: pozorovací arch pro pozorování prvního dojmu označený B2	54